

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning, HSL
Institutt for arkeologi, historie, religionsvitenskap og teologi, AHR

«Trotsky» i et minnepolitisk perspektiv

Framstillingen av Trotskij og Den russiske revolusjon på russisk TV

Christian Lysfjord

Mastergradsoppgave i lektorprogrammet i historie, HIS-3980, juni 2020

Forord

Aller først vil jeg takke veilederen min, Kari Aga Myklebost, for konstruktive tilbakemeldinger, god veiledning og gode råd. Videre vil jeg takke min familie og medstudenter for både faglig og sosial støtte.

Innholdsfortegnelse

Forord	ii
«Trotsky» i et minnepolitisk perspektiv	1
1. Innledning	1
1.1 Problemstilling	1
1.2. Kollektivt minne og minnepolitikk i Russland.....	2
1.3. «Historisk politikk»	6
2. Tidligere forskning	8
2.1 Tidligere forskning på minnepolitikk i Russland knyttet til Den russiske revolusjon	8
2.2. Tidligere forskning på minnepolitikk i russisk TV og film.....	10
3. Teori og Metode	13
3.1. Historiebruk	13
3.2. Å framstille fortida i film- og TV-produksjoner	14
3.3 Filmanalyse.....	16
3.4 Den russiske revolusjonen	18
4. Presentasjon og gjennomgang av serien.....	19
4.1 Bak serien	19
4.2 Presentasjon av serien.....	20
5 Historisk analyse og drøfting.....	24
5.1. Fiendtlige agenter	24
5.2. Forholdet mellom Trotskij og Lenin	26
5.3. Trotskij og Nikolai Markin.....	30
5.4. Oktoberrevolusjonen	32
5.5. Trotskij og freden ved Brest-Litovsk	35
5.6. Borgerkrigen.....	39
5.7. Rettssaken mot Alexey Sjtsjastnyj- og Kronstadt-opprøret	44
5.8. Familie og kjærlighet.....	47
6 Avslutning	50
6.1. Revolusjonen	50
6.2. Ytre og indre fiender	51
6.3. Gode mennesker i et dårlig samfunn	52

6.4. Trotskij som sydebukk	52
6.5. Mangel på historisk autentisitet.....	53
6.6. Konklusjon	54
Referanseliste	56
Film.....	56
Litteratur	56
Bilde	58

«Trotsky» i et minnepolitisk perspektiv

1. Innledning

1.1 Problemstilling

I 2017 ble den påkostede russiske TV-serien «Trotsky» utgitt i Russland. Serien er et historisk drama som ikke overaskende handler om Lev Davidovitsj Trotskij, en av de mest sentrale og kontroversielle personene i Den russiske revolusjon. Gjennom serien får vi en presentasjon av Trotskij's liv i årene som ledet opp til revolusjonen i 1917, hans rolle i revolusjonen og borgerkrigen, og hans liv i eksil i Mexico. Det er ikke tilfeldig at serien kom ut i sammenheng med hundreårsjubileet for revolusjonen, og det er heller ikke tilfeldig at serien tar for seg Trotskij; istedenfor Lenin: Mens et flertall av russere fortsatt minnes Lenin som en sterk leder og statens grunnlegger, er Trotskij en mer negativ figur. Dette vil bli utdypet under. Dagens russiske lederskap har et komplisert forhold til sine sovjetiske forgjengere.¹ Fortsatt feires Sovjetunionens seier over Nazi-Tyskland årlig den 9. mai med sovjetisk ikonografi,² men dagens Russland er langt fra kommunistisk, og det sittende russiske regimet har hatt en stilling til revolusjonen som kan tolkes som en stille fordømmelse.³ Samtidig sier for eksempel 66% av russere i en spørreundersøkelse at de angrer på Sovjetunionens fall,⁴ og mange har fortsatt et positivt forhold til Lenin.⁵ Det er derfor vanskelig for både regimet og filmskapere å være åpenlyst kritisk mot Lenin eller Sovjetunionen. Med dette som utgangspunkt har jeg valgt å ta for meg følgende problemstilling;

¹ Walker 2017b

² Wijermars 2019: 6

³ Walker 2017a

⁴ Maza 2018

⁵ Walker 2017b

Hvordan presenteres Den russiske revolusjonen og Trotskijs rolle i den, i det historiske dramaet «Trotsky, og hvordan kan framstillingen ses i sammenheng med det russiske regimets minnepolitikk?

Lenin er en tilbakevendende karakter i serien, men er ikke en hovedkarakter. Jeg kommer til å kommentere på hans framstilling, men dette kommer til å hovedsakelig være i hans forhold til Trotskij, og det kommer ikke til å være en sentral del av oppgaven. Det kan imidlertid være nyttig å undersøke hans rolle i serien, ettersom dette kan være med på å videre kontekstualisere serien i forhold til regimets bruk av minnepolitikk.

Opgavens tema er inspirert av Mariëlle Wijermars sin bok *Memory Politics in Contemporary Russia: Television, Cinema and the State (2019)*. I boken skriver hun detaljert om hvordan det russiske regimet i nyere år har begynt å bruke film og TV som en arena i et forsøk på å forme russernes syn på fortiden. I boken analyserer hun film- og TV-produksjoner hun mener er påvirket av regimets minnepolitikk, om kjente russiske historiske figurer som Pjotr Stolypin, Aleksander Nevskij og Ivan den grusomme. Wijermars behandler imidlertid ikke produksjoner om Den russiske revolusjonen eller Trotskij. Jeg mener derfor det er interessant å analysere serien «Trotsky», som er en ny TV-produksjon produsert av en statseid TV-kanal, i lys av de funnene hun og andre forskere har gjort på feltet. Dette vil bli utdypet under i avsnittet om tidligere forskning.

1.2. Kollektivt minne og minnepolitikk i Russland

Ettersom oppgaven skal omhandle minnepolitikk kan det være gunstig å forklare hva dette er, men også hvordan dette henger sammen det kollektive minnet. Stugu skriver at minnet i utgangspunktet er en mental og individuell prosess, men at det blir kollektivt når flere mennesker har parallelle minner. De fleste minner kommer til oss gjennom språket, som enten kommer i form av innlærte kunnskaper eller i form av hvordan vi husker hendelser som er knyttet til tid og sted. Noen sosiologer som blant annet Halbwachs og Durkheim har fremmet tanker om at alle fungerende samfunn har en viss form for kontinuitet mellom samfunnets egen fortid og nåtid. Minnet er i dette synet grunnleggende for at mennesker skal kunne leve sammen i grupper, og skaper sosial orden og solidaritet. Den mest sentrale funksjonen til det

kollektive minnet er å skape en følelse av felleskap og engasjement. Gjennom bruk av symboler viser samfunnet også hvilke idealer og verdier som er sentrale.⁶

Minnepolitikk kan defineres som politiske handlinger som søker å avgrense eller bestemme den kollektive fortidsforståelsen i et samfunn. Ifølge Wijermars er hensikten med minnepolitikk å påvirke den offentlige oppfatninger av fortiden, altså det kollektive minnet, for å skape oppslutning rundt politikk. For å kontrollere fortellingen om fortiden i størst mulig grad, kan et regime prøve å utøve så mye kontroll som mulig over alle former for offentlige uttrykk av kollektive minner. Avhengig av statens grad av makt, kan kontrollen over minnet spre seg til alle sfærene av samfunnet, som blant annet utdanning, akademisk forskning, museer, journalistikk, og TV- og film-produksjoner.⁷ Minnepolitikk er imidlertid ikke noe negativt i seg selv, og er ifølge Miller uunngåelig. Miller hevder at det aldri har eksistert et samfunn som ikke har kontrollert denne sfæren til en viss grad, og peker på at også land med liberale politiske regimer, som USA, utøver en form for minnepolitikk når lokale og statlige aktører vedlikeholder forskjellige monumenter og museer, eller har fokus på visse historiske temaer for eksempel i lærebøker i historie. Minnepolitikk påvirker også uunngåelig den akademiske sfæren, ettersom det er staten som regulerer tilgang til arkiver, og prioriterer forskning og publikasjoner om visse historiske emner. Han mener imidlertid at tilstedeværelsen av parlamentarisk opposisjon, og frie offentlige og profesjonelle foreninger som opprettholder fortolkninger av fortida som skiller seg fra det partiet eller gruppen ved makten fremmer, er med på å skape pluralisme innenfor minnepolitikken.⁸

I Russland har minnepolitikk over de siste to tiårene blitt et stadig viktigere verktøy for myndighetene i arbeidet med å konsolidere statsmakten.

Mariëlle Wijermars gir en god oversikt over Putins minnepolitikk og særlig den økende kontrollen over media, og den historiske bakgrunnen for denne kontrollen i boken *Memory Politics in Contemporary Russia: Television, Cinema and the State* (2019). Med Sovjetunionens fall, falt også det kommunistisk narrative som hadde ligget til grunn for alle

⁶ Stugu 2016: 25-26

⁷ Wijermars 2019: 21

⁸ Miller 2010: 8-12

aspekter ved det politiske, økonomiske, kulturelle og personlige livet i Sovjetunionen. For mange russere var de nye demokratiske rettighetene fra 1991 til liten trøst når de mistet sine tidligere statsfinansierte sosiale tjenester, generell stabilitet og samfunnsmessig solidaritet. Det sovjetiske kommunistpartiet hadde framhevet et narrativ om at kommunismen var det siste steget i historiens utvikling. Mange søkte etter en «fortelling» som kunne erstatte dette, men de nye politiske elitene klarte ikke å fylle dette tomrommet. Boris Jeltsins regime baserte sin politiske legitimitet på det faktum at det brøt med sovjetisk historie, og begrunnet sine reformer på 1990-tallet med vestlige idealer om demokrati og kapitalisme. Det var først når det kommunistiske partiet begynte å mobilisere velgere ved bruk av Russlands sovjetiske fortid, at regimet ble aktivt involvert i minnepolitikk. Etter at Jeltsin ble gjenvalgt i 1996 satte han ned en kommisjon som hadde som oppgave å formulere «en idé for Russland». Formålet var nettopp å arbeide fram et nytt narrativ som kunne samle befolkningen. Initiativet klarte ikke å produsere resultater, mye grunnet i at staten ikke klarte å forene verken sovjetisk historie, som var kommunistisk, eller historien om tsartiden, som var autokratisk, med kapitalistiske og demokratiske idealer.⁹

Jeltsins etterfølger fra 1999, Vladimir Putin, har derimot hatt større suksess med sin minnepolitikk, ettersom han ikke har vært redd for å oppfordre til «historisk amnesi», det vil si å glemme eller overse vanskelige sider ved fortiden og heller tillate seg å være stolt over det man anser som positive ting i historien. Ved å være veldig selektiv i den historien han presenterte, fra både nyere og eldre historie, ønsket han å bruke statlig minnepolitikk til å restaurere nasjonal stolthet. Under Putin har regimet brukt historiske innslag fra både den kommunistiske og imperialistiske fortiden til staten, og kapitalisert på strømninger i befolkningen.¹⁰ Et godt eksempel på dette finner vi i Pål Kolstøs artikkel «*An inconvenient anniversary: how Russia did (not) celebrate the centenary of the Russian Revolution*». Da Putin overtok makten var det russiske samfunnet splittet mellom kommunister, liberale og monarkister. Tidlig i sin første regjeringsperiode klarte Putin å få gjennom et lovforslag for å samle de politiske leirene: Russlands våpenskjold skulle være den tohodete ørnen etter Romanov-dynastiet, flagget ble den hvit-blå-røde trikolooren for å symbolisere vestlige

⁹ Wijermars 2019: 5

¹⁰ Wijermars 2019: 5-6

liberalistiske idealer, og nasjonalsangen ble erstattet med den sovjetiske nasjonalsangen fra 1943, dog med ny tekst fra den samme forfatteren. Det symbolske kompromisset ble i stor grad akseptert av allmenheten, men det betydde ikke at de ideologiske forskjellene forsvant fra samfunnet.¹¹ Miller kaller Putins minnepolitikk «opportunistisk», og viser til at han i 2004/2005 la til rette til utarbeidelse av to forskjellige læreverk, hvor det ene benektet kommunistenes overgrep, og det andre var sterkt anti-kommunistisk. Ifølge Miller er den logiske konklusjonen at Kreml baserer sin minnepolitikk på det de anser som politisk hensiktsmessig.¹²

I 2005 ble det russiske regimets minnepolitikk mer målrettet. Fredelige protester begynte å dukke opp i tidligere sovjetiske republikker, noe som ledet til regimeendringer i nabolandene Georgia og Ukraina. Det russiske regimet fryktet at noe lignende kunne skje i Russland, og tok «kontra-revolusjonære steg», ved blant annet å undertrykke grupper som kunne utforme en revolusjonær base. Den ideologiske rettferdiggjørelsen for dette var ved å hevde at Russlands selvstyre var truet av vestlige forsøk på å skape et «eksternt styre».¹³

Ifølge Karlsson var Putin i sin første regjeringsperiode først og fremst opptatt av å øke levestandarden, økonomisk vekst og politisk stabilitet. Etter gjenvalget i 2012 skjedde det et skifte i retning av en intensivert kulturpolitikk, inkludert minnepolitikk. Dette kulturpolitiske fokuset ble ytterligere forsterket etter den russiske annekasjonen av Krimhalvøya i 2014. De historiske lærdommene Putin har ønsket å fremme er patriotisme, Russlands storhet, sosialt samhold og en sterk stat, noe han allerede ga frempek mot i en tale fra 1999.¹⁴ Selv om Karlsson sier at det kulturelle skifte ikke skjedde før i 2012, mener han fremdeles at Putins tid som president har vært karakterisert av regelmessige innblandinger fra staten i historiefeltet. Dette har ikke nødvendigvis ført til en ensrettet framstilling av Russlands historie fra myndighetens, men regimets politiske og ideologiske innflytelse har fremdeles stått som et

¹¹ Kolstø 2019: 61

¹² Miller 2020: 10-11

¹³ Wijermars 2019: 6-7

¹⁴ Karlsson 2019: 83

delvis hinder for russiske lærer, politikere, journalister og historikere.¹⁵ Jens Petter Nielsen påpeker at myndighetene legger føringer på lærebøkers innhold, samtidig som de finansierer og organiserer historisk forskning, utbygging av minnesmerker og mediedekning av historierelaterte emner.¹⁶

Siden Putins første presidentperiode har staten i tillegg gradvis utvidet sin kontroll over media. Mens journalister fortsatt er hovedmålet for restriktive tiltak, har også historisk fiksjon og dokumentarer blitt påvirket av statens tiltak i større grad for å fremme patriotisme. Grunnen til at staten har lagt stor vekt på å bruke TV som sitt propagandaapparat er at majoriteten av russere bruker TV som sin hovedkilde til informasjon (71 % ifølge Levada Centre's meningsmåling fra 2012). «Stat-vennlige» TV-kanaler og russisk filmindustri har stått bak mye av de historiske framstillingene. Det har blitt produsert mange filmer med historiske temaer, og mange forskjellige formater og sjangere har blitt brukt for å presentere Russlands fortid. Fra storfilmer, kunsthusfilmer, dokumentarer og «docudrama», til TV-serier, dokumentarserier, og «talk-show». Denne produksjonen har blitt drevet av den relativt høye populariteten historiske filmer har blant det russiske publikumet.¹⁷

1.3. «Historisk politikk»

Miller har i sin artikkel *Russia: Power and History (2010)* undersøkt minnepolitikken som har vokst fram i moderne tid i Russland, og andre tidligere sovjetrepublikker. Han mener at minnepolitikken som føres i Russland er distinkt fra andre former for minnepolitikk, og kaller dette for «historisk politikk» (historical politics). Han definerer «historisk politikk» på følgende måte:

¹⁵ Karlsson 2019: 84

¹⁶ Nielsen 2017b: 25

¹⁷ Wijermars 2019: 8-9

*Framstilling av historie som er valgt på bakgrunn av politiske- eller delvis politiske grunner, og forsøk på å overtale offentligheten om at dette er den rette framstillingen.*¹⁸

Ifølge Miller er hensikten med det russiske regimets bruk av «historisk politikk» å gjøre historisk fakta til underordnet den politiske hensikten. Historisk politikk har ikke som hensikt å informere innbyggerne om den faktiske fortiden, men å framstille fortiden på en måte som bygger opp under patriotisme, og regimets politikk. Under sovjetperioden hadde minnepolitikken en autoritær form, i den forstand at staten hadde monopol på framstillingen av fortiden, og dikterte hva de ønsket til befolkningen. Demokratiseringen og liberaliseringen av samfunnet etter Sovjetunionens fall førte til at den offentlige sfæren ble mer pluralistisk, noe Miller mener er viktig. De nye makthaverne har imidlertid brukt statens administrative og økonomiske ressurser til å utvide sin dominans over disse sfærene for å drive en form for ideologisk indoktrinering av samfunnet, i form av historiebevissthet og det kollektive minnet.¹⁹

Et konkret eksempel på et administrativt tiltak som går under definisjonen historisk politikk, er President Dmitry Medvedevs resolusjon om opprettelsen av resolusjonen «the Commission to Counteract Attempts to Harm Russia's Interests by Falsifying History».²⁰ Kommisjonen har blant annet som oppdrag:

*«å oppsummere og analysere informasjon som omhandler falsifiseringen av historiske fakta og hendelser, som har som hensikt å minske Russlands internasjonale prestisje, og rapportere slike hendelser til presidenten av Den russiske føderasjonen».*²¹

¹⁸ Miller 2010: 13, min oversettelse

¹⁹ Miller 2010: 8-28

²⁰ Miller 2010: 20

²¹ President of, Russia 2010: min oversettelse

Denne resolusjonen skapte en bølge av negative responser fra både faghistorikere og fra allmennheten. Disse negative responsene avtok imidlertid raskt. Miller mener det kan hende at interessen for resolusjonen simpelthen forsvant, men han sier også at man ikke kan utelukke at myndighetene brukte sin makt for å sensurere kritikerne.²²

Et annet eksempel på hvordan staten prøver å få kontroll over andre offentlige sfærer er gjennom gruppen som arbeidet fram det såkalte «Fillipov-læreverket» (i tillegg til andre lærebøker og håndbøker). Miller mener at disse verkene ville hatt en rett til å eksistere dersom det var et reelt valg på et bredt utvalgt av lærebøker, men at det ikke er tilgjengelig i Russland. Filipov-Danilov-verket avviser blant annet totalitarisme som et konsept, noe som også er gjentredende i flere av de andre verkene som gruppen produserte. Forfatterne av læreboken slår fast at den viktigste oppgaven med å undervise historie er å utdanne studenter til å bli borgere, men Miller mener at ingenting i lærebøkene støtter dette utsagnet. I virkeligheten prøver Filippov og hans medforfattere å innarbeide patriotisme, forstått som hengivelse, ikke nødvendigvis til staten, men til myndighetene. Overgrep fra myndighetenes side blir rettferdiggjort med bakgrunn av viktigheten av å mobilisere landet i møte med internasjonale fiender. Et eksempel på dette er nedtoningen av Stalins overgrep på 30-tallet, som blir framstilt som en nødvendighet for at landet skulle seire under 2. verdenskrig.²³

2. Tidligere forskning

I forbindelse med at det i 2017 var 100 år siden Den russiske revolusjon, ble det skrevet flere artikler som analyserer det russiske regimets forhold til revolusjonen. I tillegg har det de siste årene blitt utgitt flere bøker og artikler som tar for seg regimets minnepolitikk, og noen av disse omhandler TV-serier og film. I det følgende vil de mest relevante nyere forskningsarbeidene for denne oppgaven bli omtalt.

2.1 Tidligere forskning på minnepolitikk i Russland knyttet til Den russiske revolusjon

Jens Petter Nielsen hevder at revolusjonen er et polariserende tema i Russland i sin artikkel *Den russiske revolusjonen hundre år etter (2017)*, og at feiringen derfor har blitt neddempet. Det er ifølge Nielsen hovedsakelig to sider; en av sidene ser positivt på revolusjonen på grunn

²² Miller 2010: 20

²³ Miller 2010: 18-19

av deres nostalgi for den sovjetiske fortiden, og den andre siden ønsker å legge denne delen av fortiden bak seg. Putin har ikke tatt noe offisielt standpunkt til Den russiske revolusjonen, men Nielsen mener at Kreml-ledelsen utvilsomt har en historiepolitikk med formål om å avromantisere revolusjonen. Putin og hans rådgivere i Kreml har blitt påvirket av Aleksander Solzjenitsyns²⁴ syn på revolusjonen, i den forstand at de anser lærdommene av revolusjonen til å være trusselen masseaksjoner og opptøyer har for Russlands stabilitet og sikkerhet, og hvordan andre makter kan utnytte dette. Flere russiske historikere stiller seg også bak dette synet. Nielsen påpeker at mange i dag har et sympatisk syn på februarrevolusjonen (tsarens abdikasjon og innsettelsen av en provisorisk regjering utgått fra Dumaen), men at de fordømmer oktoberrevolusjonen (bolsjevikenes maktovertakelse). Putin har imidlertid ikke valgt å gjøre dette.²⁵

Seila Fitzpatrick er på mange måter enig med Nielsen, og mener at det russiske regimets respons (eller mangel på) handler om et ønske om å ikke fornærme store deler av befolkningen. I artikkelen *Celebrating (or Not) The Russian Revolution (2017)* gir Fitzpatrick også et innblikk i regimets stilling til revolusjonen, gjennom å undersøke hvilke syn ulike regjeringsmedlemmer og ledende partipolitikere i Det forente Russland (Putins støtteparti) vurderte å fremme. For eksempel ønsket Sergej Narysjkin, som er formann i Det russiske historiske selskapet og tidligere formann i statsdumaen, i utgangspunktet å gi jubileet en moralsk opplæringsfunksjon. Han ønsket å minne borgere på verdien av samhold, sivil lydighet og muligheten for samfunnet å finne kompromiss, og slik unngå ekstreme skismaer som kunne føre samfunnet inn i borgerkrig. Narysjkins standpunkter ble kritisert av blant andre Vladimir Medinskij, Russlands kulturminister, som presset på for det han kalte en mer «elegant løsning». Medinskij har i utgangspunktet ment at revolusjoner alltid er negative og blodige, og at de fører med seg urettferdighet og moralsk fornedring, hvor gode mennesker blir fratatt muligheter. I en tale i 2015 understreket han behovet for forsoning og enighet rundt russisk historie. Han oppfordret til fordømmelse av terroren på begge sider av borgerkrigen, men understrekte samtidig at begge sidene hadde heroiske personer som burde bli husket og respektert. Disse menneskene var ifølge Medinskij alle drevet av patriotisk plikt til

²⁴ Russisk forfatter som satt i arbeidsleir, og senere ble sendt i eksil, under stalinperioden.

²⁵ Nielsen 2017a: 425, 435, 444-445

fedrelandet, og ønsket kun å se det blomstre, men de hadde ulike meninger om hvordan dette skulle oppnås. Han oppfordret dermed til forsoning, og mente at splittelser i landet måtte forhindres til enhver pris. Ideen om rekonsiliasjon ble ikke like godt mottatt som Medinskij hadde håpet, og han fikk kritikk fra både venstre- og høyresiden i russisk politikk.²⁶

Marlene Laruelle har i sin artikkel *Commemorating 1917 in Russia (2019)* sett på det russiske regimets minnepolitikk ovenfor den sovjetiske fortiden, med spesielt fokus på februar- og oktoberrevolusjonen. Februarrevolusjonen får lite fokus fra regjeringen, også i forhold til revolusjonsjubileet. Før jubileet var det planlagt 118 forskjellige utstillinger, konferanser, publikasjoner og video- og filmproduksjoner. Nesten alle arrangementene var dedikert til oktoberrevolusjonen, hvorav bare rundt et dusin var dedikert til februarrevolusjonen. Laruelle mener dette kommer av at regimet anser den provisoriske regjeringen til å være for svak, og for vestvennlig. Derfor blir denne delen av Russlands historie mer eller mindre ignorert i jubileet. Revolusjonsjubileet førte også til en polarisering av samfunnet, hvor et sentralt spørsmål var hvem som var mest «skyldige» av de Hvite og de Røde. Regimet støttet på en side de Røde ved å rehabilitere deler av den sovjetiske fortiden (spesielt seieren over Tyskland i 2. verdenskrig), og støttet de Hvite ved å være kritisk til revolusjonen og dens helter (inkludert Lenin), og ved å gi heltestatus til medlemmer av den hvite armé. Laruelle mener staten fremmer et syn av revolusjonen som er tvetydig. De sørger ikke over tsardømmets kollaps, men de anser grunnleggelsen av Sovjetunionen i 1922, og ikke oktoberrevolusjonen, som begynnelsen på en ny storhetstid for Russland. Med andre ord prøver regimet å fordømme revolusjon, uten å fjerne legitimitet fra seieren i 2. verdenskrig.²⁷

2.2. Tidligere forskning på minnepolitikk i russisk TV og film

Shlapentokhs artikkel *Russian History and the Ideology of Putin's Regime Through the Window of Contemporary Russian Movies*, tar for seg hvilken virkning det russiske regimets minnepolitikk har på framstillingen av forskjellige temaer i russiske filmer. I artikkelen hevder Shlapentokh at regimets intensjon er å ivareta status quo, og at dette har implikasjoner for de historiske bildene og representasjonene som vises på russisk TV. Funnene hans viser at

²⁶ Fitzpatrick 2017a: 816, 827-831

²⁷ Laruelle 2019: 249-266

regimet har hatt et økende fokus på å vise det sovjetiske samfunnet i et negativt lys. De som deltok i revolusjonen blir framstilt som å bare søke etter egen vinning, og det er et gjennomgående tema at revolusjonære regimer ofte blir framstilt som å kun føre med seg brutalitet og despotisme. Samtidig har det blitt lagt vekt på at det sovjetiske samfunnet hadde noen gode personer, men at de ofte måtte gjøre dårlige handlinger på grunn av samfunnet de levde i. Ortodoksien blir også presentert som å ha guddommelig innvirkning i en del moderne russiske filmer, som var med på å opprettholde moralitet i det ellers umoralske sovjetiske samfunnet. Shlapentokh konkluderer blant annet med at Putins fokus på stabilitet- og å opprettholde status quo, har ført til at det har blitt lite fokus på de sosiale årsakene som førte til revolusjon. Det er heller de negative konsekvensene av den som blir presentert.²⁸ Dersom disse temaene også gjør seg gjeldene i «Trotsky», vil dette kunne være med på å forklare hvordan det russiske regimets minnepolitikk har påvirket framstillingen av Trotskij.

Stephen Norris har skrevet om moderne russiske filmer i sin bok; *Blockbuster History in the New Russia : Movies, Memory, and Patriotism (2012)*. Norris mener at mange av filmene som omhandler fortiden har et sterkt preg av patriotisme. Den patriotismen som fremmes er på mange måter lik den patriotismen som fremmes av Putins regime, og flere har ment at dette må bety at Putin står bak disse filmene. Norris mener imidlertid at det ikke er så enkelt. Han innrømmer at staten gir økonomisk støtte til forskjellige filmprosjekt, men at det ikke er noe statlig dekret om hvilket innhold filmer skal ha. Det er også slikt at mange av filmene med patriotisk innhold ikke nødvendigvis er finansiert av staten, og at mange av disse filmene gjør det bedre enn statlig produserte filmer. Samtidig sier Norris at en av filmene regimet støttet, *Burnt by the Sun 2*, var en fiasko da den kom ut. Den hadde et budsjett på 55 millioner dollar, men tjente kun 2,5 millioner under åpningshelgen. Mange ønsket ikke å se filmen på grunn av en kombinasjon av at den hadde blitt kraftig reklamert for allerede 5 år før den kom ut, og at filmregissøren hadde blitt for nært assosiert med Putin. Norris indikerer imidlertid at Putin kan ha lært av disse feilene, og at Putin har blitt mer tilbøyelig til å la markedskreftene være med på å ivareta hans agenda.²⁹

²⁸ Shlapentokh 2009: 278-301

²⁹ Norris 2012: 328-334

I *Memory Politics in Contemporary Russia: Television, Cinema and the State* (2019), er Wijermars enig i Norris' poeng om at staten ikke nødvendigvis kontrollerer filmatisk produksjon, men hun mener det er viktig å understreke at film og TV sfæren er overlappende, og at de to burde undersøkes sammen (Norris har i motsetning hovedsakelig sett eksklusivt på film).³⁰ Wijermars mener at TV- og filmproduksjoner har i økende grad blitt mer gjensidig avhengig av hverandre. Dette gjelder spesielt for store historiske filmer. De blir ofte utgitt i utvidede utgaver på TV som miniserier, og/eller premierer på TV kort tid etter de har vært på kino. Ved å produsere og finansiere slike produksjoner har statlige TV-kanaler blitt enda et verktøy for å reklamere for filmer som omhandler forskjellige temaer. Filmprodusenter har derfor et økonomisk insentiv til å lage filmer som omhandler temaer staten er interessert i å vise, ettersom de kan nå et større publikum ved å utgi filmen både på TV og kino. Samtidig går en del av den statlige finansieringen til såkalte «ledere av nasjonal filmproduksjon» (hvilke kriterier disse har er uklart), og til filmer som følger tematiske ønsker fra staten. I 2010 og 2011 var det for eksempel; «*filmer som har historisk, militært eller patriotisk innhold, som utvikler en form for stolthet over landet sitt; så vel som lignende temaer knyttet til dokumentariske filmer*».³¹ Wijermars mener at filmprodusenter har problemer med å finne alternative måter å finansiere filmene sine på. Hun har selv analysert en uavhengig filmproduksjon, Boris Godunov, som er en svært politisk sensitiv film. Personen som finansierte filmen, gjorde det på betingelsen om at navnet hans skulle holdes hemmelig. I tillegg til statlig finansiering, har staten også fått større kontroll ved å blant annet plassere individer som er loyale til Kreml som ledere av forskjellige produksjons- og distribusjonsfirmaer.³²

Wijermars mener også regimet har som mål å underbygge og ekspandere sin legitimitet ved å stimulere utviklingen av patriotisme til staten. Hensikten er å bruke patriotismen for å

³⁰ Wijermars 2019: 28

³¹ Wijermars 2019: 12

³² Wijermars 2019: 12-13

overkomme ideologiske uenigheter, og finne samhold i den historiske utviklingen av Russland.³³

3. Teori og Metode

3.1. Historiebruk

Minnepolitikk faller inn under feltet historiebruk. Ifølge Folkenborg kan vi dele historiebruk inn i tre overordnede kategorier med forskjellige underkategorier; historiebruksfunksjoner (identitetskapende, underholdene, legitimerende, eksplorativ-forskende), historiebruksformer (skrift, billedlige- og øvrige materielle uttrykksformer, lyd) og historiebruksområder (vitenskapelig, politisk-ideologisk, kommersiell, offentlig).³⁴ «Trotsky» har flere historiebruksfunksjoner, men jeg skal i hovedsak undersøke hvordan den kan virke legitimerende for Russlands regime. Samtidig vil jeg i hovedsak analysere den i henhold til det politisk-ideologiske historiebruksområde (selv om det også er en form for kommersiell historiebruk).

Den legitimerende funksjonen handler om hvordan historien kan brukes til å skape eller underbygge et verdsett som blant annet kan rettferdiggjøre, rette opp urettferdighet, eller forsterke et regimes autoritet.³⁵ Den politisk-ideologiske historiebruksområdet omhandler historiebruk som har et ønske om å skape bestemte forbindelser mellom fortiden og bestemte ideologier, verdier, regimer og politikk. Den legitimerende funksjonen henger derfor ofte sammen med dette området.³⁶ Ved å undersøke serien i lys av dette teoretiske grunnlaget, vil det være mulig å si noe om hvorvidt serien virker legitimerende for dagens regime, og om den prøver å knytte negative aspekter med Russlands fortid til politikk og ideologier som ikke er ønskelig for Russland i dag, eller positive trekk ved fortiden som kan knyttes til dagens Russlands verdier og politikk.

³³ Wijermars 2019: 220

³⁴ Folkenborg 2018: 31-32

³⁵ Folkenborg 2018: 40-41

³⁶ Folkenborg 2018: 141

3.2. Å framstille fortida i film- og TV-produksjoner

Ettersom denne oppgaven skal omhandle både historiebruk (i form av minnepolitikk) og historiske filmer, kan det være hensiktsmessig å definere disse begrepene. Ifølge Folkenborg er film som presenterer innhold som tar utgangspunkt i hendelser i fortiden er det vi kaller historiske filmer. Han mener at film er et svært relevant medium for historiebruksanalyser, med tanke på at filmen både kan nå et stort publikum, samtidig som framstillingen av fortiden kan gi oss et innblikk i samtiden den er skapt i. Opphavssituasjonen påvirker hvilken tematikk, budskap og form filmen inneholder. Historiske filmer er derimot ikke vitenskapelig filmer ifølge Folkenborg, ettersom de ikke er laget i tråd med profesjonsfaglige retningslinjer, og skiller seg her fra dokumentariske filmer.³⁷

Rosenstone argumenterer for at filmatiske fremstillinger bygger på, og representerer handlinger, steder og mennesker fra fortiden, på samme måte som ord i en bok. Han argumenterer for at dette strider mot historikernes tradisjonelle syn, ettersom bøker ofte blir ansett som å bære sann historie, mens dramatiserte filmer kun eksisterer for å underholde.³⁸ Rosenstone sier imidlertid også at reglene og metodene brukt i film står i sterk kontrast til tradisjonell historieskrivning. Filmer går lengre enn historieskrivning, siden det ikke bare handler om å presentere fakta, men å «lage» fakta ved å velge ut visse hendelser og personer som opphøyes og presenteres som viktige.³⁹

Rosenstone påpeker også på hvilken måte historiske filmer er viktig i forhold til folks historieforståelse. Selv om historiske filmer ikke nødvendigvis er vitenskapelige, hevder Rosenstone at historiske filmer er med på å forme vårt syn på fortiden. Han illustrerer dette gjennom blant annet gjennom et eksempel av en afroamerikansk elev som ble overrasket av filmen «Glory», hvor eleven kommenterte; «I never realized we helped to free ourselves».⁴⁰ Ifølge Rosenstone er film hovedformidleren av offentlig historie i vår kultur. Han understreker dette ved å si at for hver person som leser om historiske tema som blant

³⁷ Folkenborg 2018: 81-82

³⁸ Rosenstone 2018: 1-2

³⁹ Rosenstone 2018: 7

⁴⁰ Rosenstone 2018: 4

omhandler det vi for eksempel ser i Schindlers Liste, vil det være millioner som isteden får denne informasjonen overrekt gjennom filmen. Han mener at vi istedenfor å avvise slike filmer som «underholdende», eller «unøyaktig», burde vi innrømme at det visuelle media er med på å forme verdenen vår, til og med når det kommer til menneskers historiebevissthet.⁴¹

Winkler sier at mange klassiske historikere har kritisert historiske filmer for sin forvrengning av historiske fakta, men at denne kritikken er kortsiktig. Selv om det er nødvendig for historikere å peke ut historiske feil, tar ikke dette i hensyn de kunstneriske og intellektuelle problemstillingene som er knyttet til historiske filmer. Winkler mener at mangel på autentisitet er uunngåelig i historiske filmer. Filmer som rekonstruerer fortiden gir den nytt liv, slev om vi blir ofte presentert med stereotyper og anakronismer (altså noe som presenteres i en tidsperiode hvor det/den/de ikke eksisterte). Historiske filmer trenger både fakta og fiksjon, ettersom appellen til slike filmer ofte er like mye fiksjon som fakta. Winkler argumenterer til og med at fiksjonen er viktigere enn fakta, siden det er filmens fortelling som hovedsakelig interesserer oss. Det er desto bedre om filmen baserer seg rundt eller drar inspirasjon fra historiske og arkeologiske fakta, men appellen til autentisitet er begrenset. Winkler hevder at flesteparten av oss ikke ville reagert stort forskjellig på en film dersom dens innredning var mer eller mindre autentisk, og at i likhet med en roman, er det fortellingen som interesserer oss.⁴²

Rosenstone og Winklers poenger er viktige å ta hensyn til når jeg skal analysere serien. Som Rosenstone påpeker er filmer med på å forme vårt syn på fortiden, men som Winkler framhever er dette ikke nødvendigvis filmens intensjon. Den er som regel laget med et formål om å underholde, men som andre forskere har pekt ut angående filmproduksjon i Russland, har filmene også ofte en minnepolitisk hensikt. Dette er spesielt viktig å tenke på når man skal analysere en filmproduksjon slik som «Trotsky», ettersom den ble produsert i Russland i samarbeid med en statlig TV-kanal. Mens det kan finnes skjulte motiver i filmer produsert i andre land også, har jeg vist hvordan mennesker som jobber innenfor media i Russland er presset av staten til å presentere hendelser på måter som resonerer med regimets

⁴¹ Rosenstone 2018: 12

⁴² Winkler 2004: 16-17

minnepolitikk. Derfor skal jeg i løpet av oppgaven min analysere filmens historiske autentisitet. Dette gjøres ikke for å kritisere filmen basert på historiske feil, men heller for å undersøke hvilke historiske hendelser som bli presentert, og hvilke av disse er opphøyet, hvilke som presenteres sannferdig, og hvilke som er endret på. Dersom historiske hendelser er endret på og opphøyet i linje med regimets minnepolitikk vil jeg argumentere for at dette er tegn på at serieskaperne har blitt påvirket av denne politikken.

3.3 Filmanalyse

En sentral del av oppgaven vil være bruken av sammenligning og motivforklaringer. Sammenligning har en kontrasterende funksjon, noe som vil være essensielt for å få fram forskjellene og likhetene mellom TV-seriens framstilling av Trotskij og revolusjonen, regimets framstilling, og hvordan dette blir framstilt av historikere.⁴³ Ved å inkludere den historiske framstillingen, vil jeg kunne utelukke (eller bekrefte) historisk nøyaktighet som et motiv bak seriens framstilling. Fokuset vil ligge på både likheter og ulikheter mellom TV-seriens framstillinger og framstillingene i den historiefaglige litteraturen. Jeg vil konsentrere analysen om noen sentrale hendelser og relasjoner i Trotskij's liv, slik dette framstilles i serien, som forholdet mellom Trotskij og Lenin, hendelsene under oktoberrevolusjonen, signeringen av fredsavtalen i Brest-Litovsk og borgerkrigens forløp. Samtidig skal jeg sette likhetene/ulikhetene mellom seriens framstilling og biografiene i sammenheng med det russiske regimets minnepolitikk. Hvilke historiske fakta som presenteres i TV-serien (og presenteres mer eller mindre sannferdig), kontra hvilke historiske fakta som er endret eller utelatt vil kunne belyse serieskaperens narrativ og hvorvidt dette støtter opp under regimets minnepolitikk når det gjelder revolusjonen og Trotskij. Grunlaget for denne analysen vil utgå fra den forskningen som har blitt presentert tidligere i oppgaven.

Hovedvekten av den historiske framstillingen vil komme fra Ian D. Thatchers bok, *Trotsky* (2005), og Robert Services bok *Trotsky: A Biography* (2009). Begge bøkene er skrevet av anerkjente faghistorikere, og følger Trotskij's liv fra hans oppvekst i Russland, til hans død i Mexico. Service er professor i russisk historie ved Oxford University, og har også skrevet bøker om revolusjonen, samt biografier om både Lenin og Stalin. Ian D. Thatcher er professor

⁴³ Melve 2018: 72-73

ved Ulster University, fagfeltet hans er russisk sosialdemokrati, Den russiske revolusjon, og sovjetisk historie.

Det er skrevet svært mye om Trotskij, og mange andre framstillinger kunne vært tatt i bruk i en sammenlignende analyse, men på grunn av tidsrammen for denne oppgaven har jeg valgt å begrense meg i hovedsak til en gjennomgang av to grundige og forskjellige framstillinger. Noe annen historiefaglig litteratur som omhandler de revolusjonære i Russland og revolusjonen mer generelt vil også bli tatt i bruk, som Peter Kenez sin bok *A History of the Soviet Union: From the Beginning to its Legacy* (2017) og Edward Acton sin *Russia : The Tsarist and Soviet Legacy. The Present and the Past* (1995). I tillegg bruker jeg også noen framstillinger forfattet av Trotskij selv, som hans selvbiografi fra 1930.

Spesielt fokus vil ligge på Trotskij rolle i revolusjonen. Nøyaktig hvilket syn regimet har på revolusjonen kan bli noe vanskelig å analysere, ettersom de i stor grad har prøvd å unngå å gi noen form for konkrete uttalelser. Jeg mener imidlertid at den tidligere forskningen antyder at regimet ser svært negativt på revolusjon og store sosiale endringer, men at de samtidig ikke ønsker å nedtone det historiske omfanget av den. Som del av analysen av Trotskij's rolle i den russiske revolusjonen, kan det være interessant å se etter hvordan Trotskij og de revolusjonære han samarbeider med blir framstilt - som umoralske (eller uten moral), voldelige, brutale osv. Jeg vil også se på hvorvidt den ortodokse troen får plass i serien. Som nevnt tidligere kan det også være verdt å kommentere Lenin sin rolle i serien, ettersom også han er en svært kontroversielle karakterer, som regimet har et ambivalent forhold til.

Jeg skal også ta i bruk intensjon- eller motivforklaringer for å forklare hvorfor serien har blitt til slik den er. Kjeldstadli skriver at når vi bruker motivforklaringer som en tilnærming, søker vi etter hva som lå bak en handling (i denne konteksten produksjonen av serien). Denne tilnærmingen er best å bruke når man skal undersøke velinformerte individer (eller grupper) med store handlingsfelt og stor grad av handlekraft, noe jeg vil påstå at det russiske regimet har.⁴⁴ På grunn av at det ikke nødvendigvis finnes definitive bevis på hvor stor innflytelse det russiske regimet har over produksjonen av serien (og at det er uenighet

⁴⁴ Kjeldstadli 1999: 250-252

rundt hvor stor innflytelse), vil det være vanskelig å vise en kausal sammenheng mellom russisk minnepolitikk og seriens innhold. Analysen vil derfor bygge på konteksten rundt, og den vil forhåpentligvis kunne brukes i sammenheng med andre studier om russisk minnepolitikk for å skape et større helhetsbilde.

3.4 Den russiske revolusjonen

Ettersom en sentral del av oppgaven min vil være rundt Den russiske revolusjonen, er det viktig å definere hvilket tidsrom dette innebærer. Det finnes mange ulike måter å definere hvilket tidsrom revolusjonen omfatter. Rex Wade mener for eksempel at revolusjonen endte 6 januar 1918, med oppløsningen av riksforsamlingen, mens andre, som blant annet James D. White, vil si den varte til borgerkrigens slutt i 1921.⁴⁵ Figes har tidligere argumentert for at den endte med Lenins død i 1924, og andre endepunkt for revolusjonen inkluderer blant annet 1927, med Stalins seier over Trotskij og venstreopposisjonen, eller 1929, med begynnelsen av den første femårsplanen, tvangsindustrialisering og kollektivisering av jordbruket. Figes argumenterer i en bok fra 2014 for at revolusjonen må ses som en sammenhengende prosess fra 1917 til Sovjetunionens fall i 1991.⁴⁶

Figes nye definisjon er interessant, men lite hensiktsmessig for min oppgave, med tanke på at Trotskij ble fjernet fra alle politiske verv i 1926-1927 og sendt i eksil. Han hadde dermed ingen innflytelse over de politiske prosessene i Sovjetunionen etter 1927. I tillegg ender serien mer eller mindre med Lenins død i 1924, hvor noen få minutter av den siste episoden blir tilegnet til å vise at Trotskij mister all innflytelse i partiet, og en kort scene som viser at han forlater Sovjetunionen i 1929. Jeg mener derfor at det er hensiktsmessig i min sammenheng å definere revolusjonen som en sammenhengende prosess fra 1917-1924, ettersom det er det serien antyder. Imidlertid er jeg enig i argumentene som tilsier at Revolusjonen burde ses i sammenheng med de årene som følger 1924, men disse utvidede definisjonene vil ikke endre hverken serien- eller oppgavens innhold, og jeg vil derfor hovedsakelig analysere seriens representasjon av Trotskij i tidsrommet 1917-1924. Imidlertid kommer jeg også til å inkludere seriens fremstilling av Trotskijs opprykning i den

⁴⁵ Dobson 2017

⁴⁶ Figes 2014: 4-7

revolusjonære sirkelen i årene før revolusjonen, ettersom dette er viktig for å kontekstualisere hans rolle i revolusjonen (i det minste i forhold til serien).

4. Presentasjon og gjennomgang av serien

Jeg vil i dette kapittelet gi et overordnet sammendrag av TV-serien «Trotsky» for å peke til de sentrale hendelsene serien tar for seg, og så kommer jeg til å beskrive noen av episodene/scenene i mer detalj i kapittel 5, da dette er nødvendig for å kontekstualisere analysen jeg gjør der.

4.1 Bak serien

4.1.1 Konstantin Ernst

For å belyse hvordan serien henger sammen med det russiske regimets bruk av minnepolitikk, kan det være viktig å belyse Konstantin Ernsts involvering i serien, ettersom han er en av seriens produsenter.⁴⁷ Ikke bare er han produsent i serien, men han er også administrerende direktør i «Kanal 1» (hvor serien først ble vist), den største statseide TV-kanalen i Russland. Han hadde nær kontakt til Jeltsin, og har vært en lojal tilhenger av Putin siden 1999/2000, da Putin ble utpekt av Jeltsin som hans etterfølger. Fram mot valget i 2000, fremstilte Kanal 1 (under Ernst) Putin som Jeltsins uunngåelige etterfølger, og angrep hans politiske rivaler, og framstilte dem blant annet som uegnede, korruperte og til- og med morderiske.⁴⁸ Boris Berezovskij⁴⁹ trakk også ut aksjene sine fra Kanal 1 (som utgjorde 49%) etter et privat møte med Putin, hvor han hadde nektet å erklære sin offisielle støtte til ham. Mindre enn en uke senere ga Ernst sparken til Sergei Dorenko, som var en TV-vert i et populært nyhetsprogram på Kanal 1, etter at han var kritisk til Putins håndtering av Kursk-ubåt katastrofen. Dorenko ble sett på av mange som en støttespiller til Berezovskij, og Dorenko hevder selv at han også ble innkalt til et privat møte med Putin, hvor han ble bedt om å erklære sin betingelsesløse støtte til ham. Dorenko nektet, og to uker senere var han fjernet som nyhetsanker. Ernst

⁴⁷ Walker 2017b

⁴⁸ Yaffa 2019

⁴⁹ Russisk oligark som var en uttalt kritiker av Putin.

hevdet selv at beslutning kom på grunn av «følelsesladd spenning» som truet Kanal 1s daglige drift, mens Dorenko mente at beslutningen kom fra Putin selv.⁵⁰

Samtidig har også Konstantin Ernst blitt anklaget av Nikolai Svanidze⁵¹ for å være den «faktiske» lederen av Kanal 5, etter kanalen fikk ny generaldirektør i 2010, Aleksei Brodskij. Det er interessant å nevne at Brodskij også eier 25 prosent av aksjene i Kanal 1. Etter Brodskij ble generaldirektør ble flere «liberale» programmer kansellert. TV-programmet «The Trial of Time» (hvor konservative og liberale diskuterte forskjellige saker) ble blant annet kansellert, og dukket så opp igjen på Kanal 1, denne gangen uten programmets liberale anker, Leonid Mletsjin. Programmets nye struktur hjalp den konservative siden til å dominere debattene, og Wijermars peker på at programmet fungerte som et verktøy for å forsterke det demokratiske bildet av statlig russisk fjernsyn. Wijermars mener derfor at det finnes tilstrekkelige bevis til å hevde at endringene i lederskap handlet om å forene kanalens innhold med statlige interesser.⁵²

I hvor stor grad Ernst får ordre direkte fra Putin kan være vanskelig å si. Samtidig er det også vanskelig å vite hvor stor innflytelse Ernst har over individuelle TV-produksjoner (slik som «Trotsky») eller andre TV-kanaler, og i hvor stor grad han bruker denne innflytelsen. Jeg mener imidlertid at eksemplene ovenfor er med på å danne et bilde av en mann som er lojal overfor Putin og hans regime, og som er villig til å bruke sin egen makt og posisjon for å fremme regimets agenda. Dette kan være viktig å ta i betraktning i den videre analysen ettersom han var en av produsentene bak «Trotsky», og leder TV-kanalen hvor serien først ble vist.

4.2 Presentasjon av serien

4.2.1 Overblikk

Serien er en miniserie, altså den består av 1 sesong, og inneholder 8 episoder. Serien skifter mellom «nåtiden», det vil si 1939/1940, i Mexico, hvor Trotskij lever i eksil, og «fortiden», som omhandler Trotskijs liv før hans eksil i 1929 (hovedsakelig tar handlingene plass i

⁵⁰ Norris 2012: 294-296

⁵¹ Velkjent russisk TV-journalist og historiker

⁵² Wijermars 2019: 212-215

tidsrommet 1902-1924). En NKVD-agent, Ramón Mercader, utgir seg for å være en canadisk journalist ved navn «Frank Jackson», og kommer nært på Trotskij ved å hevde at han ønsker å skrive en bok om Trotskijs liv. Etter dette følger en serie med tilbakeblikk, hvor det vi ser for det meste er det Trotskij forteller til «Jackson» i hans intervjuer. Serien følger Trotskij liv mer eller mindre kronologisk, hvor det tidligste vi møter ham er i fengsel i 1898. Deretter følger vi hans revolusjonære aktiviteter i utlandet, hans innblanding i 1905 opptøyene, og til slutt hans rolle i selve Revolusjonen. Det er imidlertid mange av episodene som inneholder sporadiske hendelser fra borgerkrigen, men den sentrale handlingen foregår fremdeles kronologisk. Serien tar også for seg andre deler av livet hans (noen mer sannferdige enn andre), som blant annet samlivet hans med Natalia Sedova, hans affærer med Larissa Reissner og Frida Kahlo, og familielivet hans. Serien hopper fram og tilbake mellom fortid (1890-1929) og nåtid (1939/1940), hvor hoppene fram i tid gjerne omhandler Trotskijs rettferdiggjørelser og kontekstualisering av de handlingene vi blir presentert for.

4.2.2. Sammendrag

Den første episoden begynner i borgerkrigen. Her blir vi introdusert for Trotskijs elskerinne, Larissa Reissner, og Trotskijs voldelige natur. Trotskij har fått beskjed om at styrkene hans har blitt slått tilbake, og han har kommet til fronten for å gjenopprette orden og disiplin. For å gjøre dette gir han en klokke til en av soldatene som et symbol på de rikdommene som venter dem alle når borgerkrigen er over, og han utfører desimering⁵³ av hæravdelingen som har trukket tilbake. Episoden tar også for seg Trotskijs fengselsopphold i Odessa i 1898. Deretter følger hans eksil fra Russland i 1902, hvor han ender opp i Paris. Han blir introdusert for Alexander Parvus, og Vladimir Lenin. De to hører på Trotskij tale, og tar begge kontakt med ham fordi de liker hva han sier. Lenin sier rett ut at han vil alliere seg med Trotskij slik at de to kan bruke folket for å bli mektige, og forandre verden. Samtalen deres er noe antagonistisk, og allerede etter deres første samtale er det et slags fiendskap mellom dem. Parvus introduserer seg også for Trotskij, men innrømmer at han egentlig ikke bryr seg om den revolusjonære saken, men at han vil bruke Trotskij for å bli rik. Trotskij misliker Parvus, men aksepterer å samarbeide med ham for å fremme sin egen sak. Parvus jobber også som en

⁵³ En form for avstraffelse hvor hver tiende mann i en militæravdeling blir henrettet.

agent for de tyske myndighetene, og vi får gjennom dette vite at tyskerne har lyst til å skape revolusjon i Russland.

Den andre episoden i serien tar hovedsakelig for seg romansen mellom Trotskij og Natalia Sedova, men handler også om Trotskij og Lenins feide angående den oppkommende andre kongressen av det russiske sosialdemokratiske arbeiderpartiet (i serien refereres den bare til som «kongressen»). Lenin prøver å tvinge Trotskij til å lese en tale han har forberedt til kongressen, men Trotskij nekter, noe som fører til at fiendskapet deres intensiveres.

I den tredje episoden tar Trotskij en aktiv roll i urolighetene i 1905, hvor Trotskij og Stolypin spiller et politisk spill mot hverandre. Parvus blir også vist til å være instrumentell i å skaffe midler for Trotskij. Stolypin prøver å få Trotskij til og bruke vold, slik at han får en unnskyldning for å slå ned på kommunistene. Trotskij klarer imidlertid å unngå å falle i Stolypins felle. Trotskij og Stolypin har en samtale etter demonstrasjonene er over, og Stolypin forklarer at han gjorde det han mente var nødvendig for å forhindre en blodig revolusjon.

I den fjerde episoden kommer Trotskij tilbake til Russland i 1917, etter å ha levd i eksil i USA. Trotskij har ved sin ankomst et møte med Alexander Kerenskij. Trotskij er åpent fiendtlig mot ham, og sier rett ut at han har kommet for å agitere for revolusjon. Journalister tar bilde av møtet, og Lenin sirkulerer avisen blant kommunistene, noe som fører til at de mister tillit til ham. På grunn av dette blir han ikke akseptert inn i petrogradsovjetet (som framstilles som nærmest synonymt med bolsjevikpartiet i serien). Gjennom å manipulere en matros, Markin, og hans medsoldater, klarer Trotskij å gjenreise tillit og makt. Matrosene sikrer at han blir stemt inn i petrogradsovjetet, både gjennom taler og trusler.

Seriens femte episode tar for seg selve bolsjevikenes maktovertakelse i oktober 1917. Vi får også se at Trotskij blir gjenforent med barna fra sitt tidligere ekteskap. De knytter et nært forhold til hans andre barna med Natalia, men Trotskij blir framstilt som en som forsømmer sin rolle som far. Han er kun opptatt av å fremme sin egen revolusjonære karriere, og dette går på bekostning av barna hans. I serien framstilles det som om Trotskij mer eller mindre alene gjennomfører revolusjonen for så å overrekke makten til Lenin, ettersom Lenin forteller ham at russerne aldri vil følge en jøde.

Den sjettede episoden tar for seg fredsavtalen i Brest-Litovsk. Trotskij blir sendt av Lenin for å signere fredsavtalen, sammen med en monarkistisk general ved navn Vladimir Skalon. Vi får se Trotskij forhandle fram fredsavtalen, samtidig som han prøver ulike knep for å dra ut avtalen, slik at han får tid til å skape revolusjonære tilstander i Tyskland ved bruk av propaganda. Planen fungerer ikke, og Trotskij må akseptere en ydmykende fredsavtale. Episoden legger stor vekt på at (Sovjet)Russland kunne vunnet krigen, men at de tapte på grunn av problemene bolsjevikene hadde skapt. Natalia, Skalon, Jackson, og etter hvert Trotskij selv, hevder at de kunne seiret i krigen.

I den syvende episoden er fokuset på Trotskij's rettsak mot Alexey Sjtsjastnyj. Rettsaken mot Sjtsjastnyj skjer ifølge serien på bakgrunn av at Trotskij frykter at Sjtsjastnyj skal ta hans plass. Gjennom samtaler i sentralkomiteen blir det klart at mange i bolsjevikpartiet frykter at Romanov-familien skal bli reddet av kontrarevolusjonære. Trotskij bruker denne kunnskapen til sin fordel, og arresterer Sjtsjastnyj. Deretter presser han det bolsjevikiske lederskapet til å gjeninnføre dødsstraffen for å henrette Romanov-familien, med den virkelige intensjonen om å henrette Sjtsjastnyj. Henrettelsen av Sjtsjastnyj fører til at matrosene i Kronstadt gjør opprør, og Trotskij manipulerer en tidligere tsaristisk general, Mikhail Tukhatsjevskij, til å slå ned opprøret.

Den åttende og siste episoden viser tilstandene som plager Sovjet-Russland etter borgerkrigens slutt. Millioner lider av hungersnød, og Trotskij prøver å fikse problemet, men møter stor motstand blant bolsjevikene, med unntak av Lenin. Lenin er imidlertid syk, og Trotskij har få han kan samarbeide med når Lenin ikke er til stede. Stalin og lederen av det hemmelige politiet, Felix Dzerzjinskij, prøver å begynne utrenskinger innenfor intelligentsiaen, noe som fører til at lærerne går ut i streik. Lærerne blir ledet av Ivan Iljin, og Trotskij prøver først å true ham til å få de andre lærerne til å anerkjenne sovjetregimet, men Iljin er villig til å dø for saken sin, og er åpen om sin motstand mot bolsjevikene. Stalin ønsker å henrette alle de streikende, men Trotskij klarer å overtale det bolsjevikiske lederskapet om å sende dem i eksil. Trotskij og Lenin prøver deretter å lage en plan for å avsette Stalin, men Lenin får et slag dagen før de skal gjennomføre den. Dette er siste gang de to møtes. Stalin klarer å vende resten av partiet mot Trotskij, og han reiser selv ut i eksil. Episoden slutter i nåtid, det vil si 1940, med at Trotskij finner ut at Jackson er en NKVD-agent, og Jackson slår Trotskij i hjel med en isøks.

5 Historisk analyse og drøfting

5.1. Fiendtlige agenter

Serien framstiller Alexander Parvus som en grisk og utspekulert dobbeltagent som hjelper bolsjevikene på vegne av tyskerne. I serien er det på grunn av Trotskijs tale i 1902 om å skape revolusjon i Russland at Parvus får interesse for ham, ettersom tyskerne gir Parvus penger for å bruke de revolusjonære i et forsøk på å destabilisere Russland. I virkeligheten var han en tysk-russisk revolusjonær sosialdemokrat, som ble imponert av Trotskij etter å ha lest en artikkel han hadde skrevet om hvordan liberale stod i veien for å avskaffe tsarveldet og innføre demokrati i Russland.⁵⁴ Forskjellen på innholdet i talen i serien og artikkelen i virkeligheten er ikke spesielt viktig, men måten Parvus blir framstilt av serieskaperne er bemerkelsesverdig. Den historiske Parvus ble interessert i Trotskij fordi han var enig i det han skrev, og ikke fordi han kunne tjene penger på ham. Som Trotskij, mente Parvus selv at bare arbeiderne kunne styrte Tsarveldet, og advarte til- og med om at etableringen av et arbeiderdemokrati ville føre til en borgerkrig.⁵⁵

Seriens framstilling av Parvus som en dobbeltagent kan komme av at han var en mellommann mellom bolsjevikene og den tyske regjeringen, hvor Parvus var med på å forhandle fram avtalen som endte med å sende Lenin over grensen til Russland i 1917. Men i motsetning til det serien antyder, skjulte Parvus ikke kontakten sin med den tyske regjeringen fra bolsjevikene. Samtidig nektet Parvus å hjelpe Friedrich Ebert, lederen av det tyske sosialdemokratiske partiet, i å håndtere det kommunistiske «Spartakusforbundet» under den tyske novemberrevolusjonen i 1918, noe som kan tyde på at han faktisk var lojal overfor kommunistene.⁵⁶

Petrov mener at framstillingen av revolusjonen som skapt av utenlandske krefter er konspiratorisk, og underkommuniserer at revolusjonen hadde opphav i de indrepolitiske tragediene som herjet Russland i samtiden. Mens noen post-sovjetiske historikere har prøvd å fremme dette synet, har det fått liten eller ingen støtte fra profesjonelle historikere som er eksperter på revolusjonen. Det er ingen tvil om at Lenin og bolsjevikenes handlinger hjalp

⁵⁴ White 2018: 128

⁵⁵ White 2018: 129

⁵⁶ Petrov 2018: 163-165

tyskerne, men bolsjevikene var verken tyske agenter, eller under tysk innflytelse. I like stor grad som tyskerne brukte Lenin, brukte Lenin tyskerne for å fremme sine egne mål. Petrov innrømmer at tyskerne finansierte bolsjevikene, men hevder at deres økonomiske støtte var begrenset. For eksempel brukte tyskerne mye større midler for å agitere i Romania og Italia for å sikre seg støtte. Petrov konkluderer med at den økonomiske støtten fra tyskerne var en faktor, men at det ikke spilte noen betydelig rolle i hendelsene som tok sted før, under og etter revolusjonen.⁵⁷

Det er vanskelig å si hvorfor serien har valgt å framstille den historiske skikkelsen Parvus slik som den har gjort. Mens det stemmer at tyskerne hjalp forskjellige revolusjonære skikkelser over grensen til Russland i 1917 i et forsøk på å avslutte krigen i øst og at Parvus hjalp til med å forhandle fram dette, er det lite som indikerer at Parvus hjalp tyskerne av økonomiske insentiv. Hvis man går ut ifra hans meninger og handlinger, virker det heller som om han faktisk var interessert i den sosialistiske saken. Selv om man aksepterer at Parvus kunne hatt et skjult motiv om penger som ingen andre visste om, vil det fremdeles være vanskelig å argumentere for at Parvus hadde skjult kontakt med tyskerne allerede i 1902, ettersom avtalen mellom Parvus og tyskerne ikke ble utarbeidet før i 1917. Enda mer tvilsom er tanken om at tyskerne allerede i 1902, slik serien påstår, utarbeidet en plan om å bruke de revolusjonære til å skape kaos i Russland. Tyskerne får da ikke bare skylden for revolusjonen i 1917, men også i 1905.

Det er interessant at serieskaperne har valgt å inkludere det tyske plottet, og tilegne det så mye tid og betydning. Parvus' konspirasjon blir tatt opp allerede i episode 1, og er tilbakevendende i episode 2 og 3. Dette er spesielt interessant med tanke på at Putin nettopp har prøvd å skape en fortelling om at Russland er truet av vestlige makter som ønsker å skape et eksternt styre. Serieskaperne har til og med valgt å inkludere dette på et tidspunkt hvor det ikke gir historisk mening. De kunne valgt å presentere denne faktoren i oppløpet til revolusjonen, hvor det faktisk stemte, men de valgte å skape en fortelling hvor tyskerne allerede var forberedt på å bruke de revolusjonære mot Russland så tidlig som i 1902. Samtidig har de valgt å tilegne relativt mye tid til dette punktet, ettersom Parvus er en sentral

⁵⁷ Simkin 1997

karakter i de første tre episodene av serien, og det er hans samarbeid med tyskerne som er i fokus. Dette kan muligens forklares av serieskaperens intensjon av å skape mer dramatik og intriger i en tid som ikke er spesielt spennende i Trotskij's liv. Det er likevel viktig å understreke at dette er en misvisende framstilling av historiske fakta, som i stor grad sammenfaller med regimets syn på revolusjon.

Det er også interessant å bemerke at Parvus og Lenin er noen av de første karakterene i den revolusjonære sirkelen som vi blir introdusert for, hvor begge framstilles som opportunistiske, selvopptatte, og maktsyke (I Parvus tilfelle pengesyk), noe som blir en gjengående tematikk for mer eller mindre alle de andre sentrale karakterene i bolsjevikpartiet.

5.2. Forholdet mellom Trotskij og Lenin

Serien antyder at en feide eksisterte mellom Trotskij og Lenin, mer eller mindre fra deres første møte, og nesten fram til Lenins død. Mens deres forhold i serien blir noe mindre antagonistisk mot slutten, har de på ingen måte et nært forhold. Dette er en framstilling som har rot i virkeligheten, men som er blåst opp i serien. I 1903 endte uenigheter i det russiske sosial-demokratiske arbeiderpartiet i en splittelse inn i to fraksjoner, bolsjevikene på en side, og mensjevikene på den andre. Bolsjevikene, ledet av Lenin, og mensjevikene, ledet av Julius Martov, var i all hovedsak uenige i hvordan revolusjonen skulle gjennomføres. Begge fraksjonene ønsket å ødelegge kapitalismen, og avsette tsaren, men mensjevikene og Martov ønsket at dette skulle gjennomføres gjennom en løs koalisjon med andre demokratiske partier. Lenin hadde derimot ingen tro på at revolusjonen kunne gjennomføres demokratisk, og oppfordret til revolusjon. Trotskij støttet mensjevikene, og de to ble på denne måten på forskjellige sider av et ideologisk spørsmål.⁵⁸ I serien blir de derimot adskilt på grunn av uenigheter om hvem av dem som skal lede bolsjevikene.

Trotskij skriver i sin selvbiografi at Lenin opp til dette punktet (1903) hadde vært «eksepsjonelt snill» mot ham, men at han ikke kunne støtte ham på bakgrunn av at han på denne tiden hadde et nærmere forhold til lederskapet blant mensjevikene, blant annet Martov,

⁵⁸ Cavendish 2003

og sier selv at de hadde stor innflytelse på ham.⁵⁹ Ettersom selvbiografien ble skrevet på en tid hvor Trotskijs politiske kamp, og personlige fiendtlighetskap med Stalin var intenst, må dette utsagnet selvfølgelig ses på kritisk. Trotskij forlot imidlertid mensjevikene i 1904 etter uenigheter angående synet på liberalisme og at mensjevikene ikke ønsket en forsoning med bolsjevikene.⁶⁰

Det skal imidlertid nevnes at Trotskij på forskjellige tidspunkt var åpent kritisk av bolsjevikene (og mensjevikene) mellom 1905-1917, men det var på ingen måte en personlig feide mellom Lenin og Trotskij. Konflikten mellom Trotskij og bolsjevikene handlet om ideologiske spørsmål om teori og strategi, og det var ikke en politisk maktkamp.⁶¹ Thatcher nevner blant annet at Trotskij og Lenin var uenige i sine syn på 1. verdenskrig.⁶²

I serien fortsatte fiendskapet og maktkampen mellom Lenin og Trotskij da Trotskij kommer tilbake til Russland i 1917. Det er antydning at Lenin sprer et bilde av Trotskij i et møte med Kerenskij, noe som fører til at medlemmene av petrogradsovjetet ikke stemmer ham inn, men Trotskij klarer å komme seg tilbake inn i sovjetet ved å manipulere en matros ved navn Nikolai Markin. I virkeligheten var det lederskapet, ikke medlemmene i sovjetet som var kalde i sin velkomst, ettersom de ikke ønsket at Trotskij skulle tale på bakgrunn av hans åpne kritikk mot den provisoriske regjeringen. I virkeligheten var medlemmene av sovjetet ekstatisk om at Trotskij var tilbake, og da det ble kjent at han var til stede kom det flere rop som krevde at han skulle tale.⁶³ Det stemmer at Trotskij hadde lite kontakt med Lenin og bolsjevikene fram til 1917, og noen av bolsjevikene var tvilende til Trotskij, men det var Lenin som presset partiet til å forene seg med Trotskij, og partiet han tilhørte; De forente sosialdemokratiske internasjonalistene (the united social-democratic internationalists eller «Inter-Districters»)⁶⁴ Thatcher skriver at Lenin fortsatte å verdsette Trotskijs mot og standhaftighet knyttet til sosialismen, og mener dette er en av grunnene til at Lenin ønsket å

⁵⁹ Trotsky 2012: 165

⁶⁰ Trotsky 2012: 169

⁶¹ Service 2009: 119-120

⁶² Thatcher 2005: 3

⁶³ Service 2009: 163

⁶⁴ Service 2009: 164 (dette er gruppen som på russisk blir kalt Mezhrainontsy)

ha ham tilbake i partiet. Lenins enke, Krupskaja, bekreftet at Lenin hadde et langvarig og positivt syn på Trotskij.⁶⁵ I serien sier Trotskij at han ikke ønsker å bli med i bolsjevikpartiet, men at han ønsker å styre det. Den historiske Trotskij derimot var i virkeligheten imot sammenslåingen av partiene, og ønsket heller å danne en koalisjon mellom alle gruppene som ønsket å avsette den provisoriske regjeringen.⁶⁶ Møtene Trotskij hadde med mensjevikene gjorde ham imidlertid overbevist om at et samarbeid med dem ble umulig, ettersom de ønsket å støtte den provisoriske regjeringen, mens de politiske uenighetene mellom ham og bolsjevikpartiet ble mindre viktige etter Lenins «aprilteser». I apriltesene argumenterte Lenin blant annet for at all makten skulle gå til sovjetene, og at de burde bruke makten til å ende Russlands deltakelse i første verdenskrig. Dette er en av hovedgrunnene til at Trotskij stemte for (som del av «the Inter-Districters») å forene seg med bolsjevikene.⁶⁷

I serien påpeker Trotskij også flere ganger med nedverdiggende tone at Lenin «bare gjemmer seg og skriver brev». Det stemmer at Lenin skrev brev mens han gjemte seg for den provisoriske regjeringen sommeren 1917, men brevene handlet for det meste om å skaffe støtte til å gjennomføre en maktovertakelse så fort som mulig. Lenin var redd for at Kerenskij skulle overlate Petrograd til tyskerne, noe som ville gjøre en revolusjon umulig. Ifølge Thatcher skal derimot Trotskij ikke ha sett ned på Lenin av den grunn. Trotskij var imidlertid ikke enig i strategien, ettersom han ønsket å vente til oktober, da Sovjetkongressen skulle møte i Petrograd. Trotskij mente dette var et gunstig øyeblikk til å få sovjetene til å godkjenne overføringen av makten fra den provisoriske regjeringen til sovjetene.⁶⁸ Selv om Trotskij ikke nødvendigvis var enig i alt Lenin mente, er en gjennomgående tematikk i boken hans «*The History of the Russian Revolution*» at han var enig med Lenin i nøkkelhendelsene under revolusjonen, mens Stalin, Bukharin, Zinovjev og Kamenev ofte stilte seg i opposisjon. Dette var imidlertid i respons til at hans politiske rivaler mente at hans ideer om revolusjonen skilte

⁶⁵ Thatcher 2005: 8

⁶⁶ Service 2009: 164

⁶⁷ Thatcher 2005: 86-87

⁶⁸ Thatcher 2005: 89-90

seg fra Lenins ideer,⁶⁹ men Service hevder også at Lenin og Trotskij var enige om det meste angående revolusjonens agenda.⁷⁰

I serien kommer Trotskij også offentlig fram for å kritisere bolsjevikene i 1917 for å ha gjemt seg for staten, og blir gledelig tatt til fange som en slags «martyr». Det er sant at en del av de bolsjevikiske lederne i virkeligheten gjemte seg før Trotskijs arrest, blant annet Lenin, men Trotskij mente i ettertid at Lenin hadde gjort det rette valget og angret på at han ikke gjorde det samme.⁷¹ Serieskaperne framstiller også forholdet deres som kaldt etter maktovertakelsen, men Robert Service hevder at Lenin og Trotskij fikk et nært forhold etter maktovertakelsen, og at Lenin ofte hadde møter med Trotskij angående viktige saker, og Lenin ba Trotskij rette artikler før de skulle publiseres. Han beskriver til- og med deres forhold som «siamesiske tvillinger av russisk politikk».⁷²

Det er interessant at seriens framstilling og den historiske karakteren Trotskij skiller seg i så stor grad fra hverandre når det gjelder hans forhold til Lenin. Trotskij hadde som sagt hatt sine uenigheter med Lenin og bolsjevikene tidligere, men det er i månedene som leder opp til revolusjonen at de virkelig begynner å komme til enighet, spesielt med henhold til Lenins aprilteser. I serien er derimot maktkampen og feiden mellom Trotskij og Lenin noe av det mest sentrale i tiden rett før oktoberrevolusjonen. Mye av kritikken Trotskij kommer med i serien er også det motsatte av hva han mente i virkeligheten. Han snakker nedverdiggende om Lenin for å skrive brev, selv om han blant annet var svært begeistret for det Lenin skrev i apriltesene. Samtidig kritiserer seriens Trotskij bolsjevikene for å gjemme seg for statsmakten, når han i virkeligheten mente at det var det rette valget, og at han angret på at han ikke gjorde det samme.

Avviket mellom seriens Trotskij og den historiske Trotskij kommer nok av at den virkelige Trotskijs holdninger og handlinger ikke stemmer overens med den utpekulerte og maktsyke versjonen av Trotskij som serien har skapt. Det blir fort klart i serien at nesten

⁶⁹ White 2018: 140

⁷⁰ Service 2009: 167

⁷¹ Thatcher 2005: 88

⁷² Service 2009: 190, 193

ingen av kommunistene står inne for idealene i ideologien de fremmer, men at de i mye større grad ønsker å bruke ideologien for å sikre seg makt. Dette fører til at alle de sentrale konfliktene i serien handler om at karakterene prøver å skaffe seg ytterligere makt på bekostning av de andre i partiet (og utenfor), istedenfor de ideologiske diskusjonene og uenighetene som foregikk i virkeligheten.

Spørsmålet blir for øvrig; gagnar denne framstillingen det russiske regimets minnepolitikk? Jeg vil argumentere for at det gjør det, men ikke nødvendigvis på bakgrunn av at det er viktig å vise uenighet mellom Trotskij og Lenin, men heller hva dette antyder om selve revolusjonen. Etersom bolsjevikene bare er opptatte av makt, men ikke av hva de mener er best for det russiske folket, blir revolusjonen simpelthen framstilt som en måte for bolsjevikene å skaffe seg ytterligere makt. Budskapet i serien blir dermed at revolusjon skaper maktsyke og ikke gagnar folket – tvert imot.

5.3. Trotskij og Nikolai Markin

I episode 4 møter vi en karakter ved navn Nikolai Markin. Som nevnt i delkapittelet ovenfor, nektes Trotskij en plass i petrogradsovjetet på bakgrunn av feiden hans med Lenin, og Markin hjelper ham å bli innvalgt. Da Trotskij og hans familie ankommer Russland får vi vite at de sliter økonomisk, og Trotskij blir derfor tvunget til å pante giftingen sin. På vei hjem blir han overfalt og forsøkt ranet, men blir så reddet av matroser fra Kronstadt flåten som kommer tilfeldig forbi. Markin er en av disse, og ber om å bli betalt for å ha reddet ham, men gjenkjenner ham som Trotskij, en mann han beundrer, og lar ham beholde pengene sine. Markin sier til og med at Trotskij bare må spørre dersom det er noe han trenger. Trotskij manipulerer og bruker deretter Markin fra alt til å stoppe mobberne som plager sønnen hans på skolen, skaffe brød til familien, og overtale medsoldatene sine om å innlemme ham i petrogradsovjetet. Markin lurar også på hvorfor Trotskij ikke er en bolsjevik, og det er da vi lærer at Trotskijs plan er å vanære Lenin slik at han kan ta plassen hans som leder i partiet. Trotskij får også Markin og medsoldatene hans til å storme fengselet (det er ikke spesifisert hvilket), og tømme det for fanger i bolsjevikenes navn. Dette fører til at Kerenskij utlyser ordre om å arrestere alle bolsjevikene, noe som var Trotskijs plan, slik at han kunne stå fram som en bolsjevik, og fordømme lederskapet som feiginger. Dette gjør at han blir svært populær, men uventet gir Kerenskij ordre (med press fra Kornilov) om at Trotskij skal henrettes. Natalia ber Markin om å redde Trotskij, og ved å risikere sitt eget liv, truer Markin

Kerenskij personlig, og får Trotskij løslatt. Da Trotskij kommer hjem ser han Markin og Natalia sitte sammen og le, og Trotskij blir mistenksom.

I løpet av episode 4 har det også vært flere scener i Mexico, hvor Trotskij diskuterer disse hendelsene fra 1917 med Jackson, Frida Kahlo og Diego Rivera. Jackson får vite at Trotskij ligger med Diegos kone, og forstår ikke hvordan Rivera kan akseptere dette. De andre tre insisterer på at det i motsetning til Jackson syn er umoralsk for revolusjonære å ikke tillatte sine ektefeller å ligge med hvem de ønsker, ettersom det i kommunistiske samfunn er et ideal om å ikke ha privat eiendom. Kahlo spør om Natalia og Markin lå sammen, men Trotskij svarer at han ikke bryr seg, og sier til Jackson at det han sier ikke bare er tomme ord. Kroppsspråket hans sier derimot noe annet, og senere ser vi at han ligger med Kahlo mens han tenker tilbake til borgerkrigen. Han beordrer Markin inn i et selvmordsangrep, og ser syner av ham i Mexico, hvor Markin beskylder Trotskij for å ha fått ham drept ham på grunn av sjalusi. Trotskij benekter det, men vi får se flashbacks til Markin og Natalia le sammen, som antyder noe annet.

Hvor mye av denne framstillingen stemmer overens med de historiske forholdene? Trotskij nevner Markin i selvbiografien sin; *My Life*. I boken skriver Trotskij positivt om Markin. Han tok hånd om Trotskij's to sønner da han ikke kunne være til stede for dem, og kom ofte innom for å spørre om det var noe de trengte. Trotskij roser Markin for hans revolusjonære innsats, kaller ham en helt, og sier «I felt as if a column of granite had come crashing down in front of me.» da han ble informert om hans død.⁷³ Jeg mener serien får godt fram en del av de gode sidene ved Markin som Trotskij presenterer, men de framstiller ham også som noe «tykkhodet», og det er noe merkelig at han mer eller mindre prøver å rane Trotskij da de møtes. Markin er ikke en stor karakter i serien, men likevel er han framtrædende i episode 4, og jeg mener også det er viktig å diskutere hans rolle i serien for å vise hvordan serieskaperne ønsker å framstille Trotskij. Det er liten tvil om at de ønsker å framstille Trotskij som en mann uten moral, og med lite evne til å ta hensyn til andre mennesker. Ikke bare forråder seriens Trotskij en venn, men en venn som hjelper ham både politisk og personlig. Markin hjelper barna hans, han skaffer dem mat, og han forhindrer at Trotskij blir

⁷³ Trotsky 2012: 295

henrettet. I gjengjeld sender Trotskij ham ut i et selvmordsangrep, på bakgrunn av en mistanke om at han kan ha ligget med konen hans. Senere er Trotskij selv utro med Frida Kahlo, mens han samtidig prøver å overtale Jackson om at utroskap er moralsk. Markin er et godt eksempel på den trenden som Shlapentokh påpeker i andre statlig finansierte filmer; de revolusjonære presenteres som mer eller mindre inkonsekvente, og uten moral.

5.4. Oktoberrevolusjonen

I serien gjør Trotskij det klart at han er opptatt av å være lederen for revolusjonen. Kerenskij prøver å samarbeide med Trotskij for å forhindre kaoset Lenin har skapt, men Trotskij gjør det klart at han ikke vil samarbeide med Kerenskij, men heller ta Lenins plass. Han gjennomfører maktovertakelsen med Zinoviev og Kamenev. De to er nølende til å støtte ham, ettersom de protesterer ved å si at Lenin har planlagt å gjennomføre maktovertakelsen den 27ende, og «i dag» er den 25. Trotskij gir dem et ultimatum, og de to velger å følge ham. Vi får deretter se maktovertakelsen skje steg etter steg, hvor nøkkelposisjoner faller til de revolusjonære, som ender med overtakelsen av Vinterpalasset. Lenin møter Trotskij etter maktovertakelsen, og sammenligner det med et «et bankran», og kaller det hele for et statskupp. De to hadde hatt en samtale tidligere hvor Lenin hadde sagt at russerne aldri ville akseptere en jøde som leder, og sier seg nå enig. Derfor gir Trotskij makten til Lenin, noe som gjør ham fornøyd.

Denne framstillingen er lite treffende. Serien framstiller Trotskij som om han ønsker diktatorisk makt som lederen av revolusjonen, men i virkeligheten var han svært åpen om at han ønsket at makten burde overføres til sovjetene. Han ønsket blant annet omstrukturering av lokale statlige organ etter demokratiske sovjetiske mønster, full demokratisering av hæren, og avskaffelse av dødsstraffen. Problemet var imidlertid at lederskapet i petrogradsovjetet ikke ønsket en revolusjon, men heller samarbeide med den provisoriske regjeringen. Trotskij argumenterte til- og med for at revolusjonen ikke kunne gjennomføres uten sovjetets samtykke. Ifølge Thatcher var demokrati et prinsipp som var viktig å opprettholde innenfor sovjetet, og at verken minoriteten eller majoriteten burde undertrykke sine motstandere.⁷⁴ Det

⁷⁴ Thatcher 2005: 84-86

er imidlertid forståelig at dette er noe serieskaperne ønsker å utelukke dersom det stemmer at de ønsker å undergrave revolusjonens legitimitet.

Noe som blir oversett i serien er at Trotskij i hovedsak brukte en gradvis oppbygning av sovjetenes makt for å sikre kontrollen over byen. Han får dermed kontroll over soldater både inne i byen, og utenfor, noe som forhindret Kerenskij i å sende inn styrker for å hindre maktovertakelsen.⁷⁵ Serien tar derimot feil når den sier at Lenin hadde planlagt at revolusjonen skulle skje på den 27., og han dukket heller ikke plutselig opp den 25. oktober etter maktovertakelsen, men rundt midnatt på den 24.⁷⁶ Lenin hadde ønsket et væpnet opprør så fort som mulig, men Trotskij overtalte ham om å vente til den allrussiske sovjetkongressen. Ifølge Service likte Lenin planen,⁷⁷ så det er lite i historien som underbygger framstillingen serien valgte. Det er sannsynlig at dette valget ble gjort for å gjøre feiden mellom Lenin og Trotskij mer dramatisk, selv om en feide ikke ser ut til å ha eksistert i virkeligheten. Serien utelukker også møtet fra sovjetkongressen hvor Trotskij annonserer at den provisoriske regjeringen har blitt avsatt. Det er merkelig at serien har utelukket dette, ettersom en av Trotskij's mest kjente sitater kommer fra denne hendelsen, hvor han henviste de moderate sosialistene som forlot møtet i protest til «historiens søppelkasse». Dette førte til at bolsjevikene fikk en overveldende majoritet i kongressen, og en ny regjering under bolsjevikene ble opprettet.⁷⁸

Framstillingen av Zinoviev og Kamenev som nølende til Trotskij's forslag om å gjennomføre revolusjonen har et snev av sannhet i seg. I serien ønsker de ikke å gjennomføre revolusjonen ettersom de vil vente til datoen Lenin har valgt, mens de i virkeligheten var uenige i Lenins ønske om væpnet revolusjon, ettersom de ønsket at Bolsjevikene skulle komme til makten gjennom et lovlig valg, hvor de skulle regjere som et av partiene i en bred koalisjon.⁷⁹ De ville altså ikke vært nølende fordi de ønsket å gjennomføre revolusjonen to

⁷⁵ Thatcher 2005: 91, 92

⁷⁶ Thatcher 2005: 92

⁷⁷ Service 2009: 185

⁷⁸ Thatcher 2005: 91

⁷⁹ Thatcher 2005: 90

dager senere, men fordi de ikke ville gjennomføre revolusjonen i det hele tatt. De var til og med så uenige at de publiserte datoen for opprøret i et ikke-kommunistisk tidsskrift.⁸⁰

Det er merkelig at seriens Lenin blir rasende og kaller maktovertakelsen et «statskupp». Det har for så vidt vært uenighet blant historikere om oktoberrevolusjonen var et statskupp, eller om det var en sann revolusjon i betydningen av en maktovertakelse med bred folkelig tilslutning. Mens vestlige historikere tidligere har framstilt bolsjevikene som en manipulativ gruppe som tvang sine syn på folket, og gjennomførte et statskupp uten støtte i befolkningen, har nyere historikere (inspirert av marxistisk teori) kommet fram til at bolsjevikene handlet ut ifra et klassebevisst folks vilje.⁸¹ Kenez lander en plass mellom disse ekstremitetene, men mener at man på ingen måte kan kalle det et statskupp, ettersom den provisoriske regjeringen hadde mistet all autoritet. Ifølge ham tok bolsjevikene over et land som var på randen til anarki.⁸² Jeg vil derfor anse det som tvilsomt at Lenins syn på revolusjonen ville sammenfalle med kritikk fra vestlige historikere, slik det framstilles i serien. Lenin hadde tross alt oppfordret til en voldelig maktovertakelse tidligere, og da uten støtte fra sovjetene. I virkeligheten kan man si at Trotskijs strategi til- og med ga revolusjonen mer legitimitet, ettersom maktovertakelsen dermed også ble godkjent av sovjetene.

Selv om framstillingen av karakterene fram mot revolusjonen ikke henger spesielt godt sammen med historiske fakta, henger det imidlertid i stor grad sammen med det russiske regimets minnepolitikk. Ved å simplifisere hendelsene rundt maktovertakelsen fjerner det all form for legitimitet bolsjevikene, og ved forlengelse; revolusjonen, kunne hatt. Vi får også et annet eksempel på dobbeltmoralen som har blitt vist tidligere i forhold til Trotskij. Lenin er sterkt imot maktovertakelsen og kaller det et «statskupp», men slår seg fort til ro da han innser at han selv blir sittende med makten. Serien har innen episode 5 vist både Lenin og Trotskij, som serien framstiller som de mest sentrale karakterene i bolsjevikpartiet, som maktsyke og dobbeltmoraliske.

⁸⁰ Kenez 2017: 27

⁸¹ Kenez 2017: 25-26

⁸² Kenez 2017: 28

5.5. Trotskij og freden ved Brest-Litovsk

Episode 6 handler om freden i Brest-Litovsk, og Trotskij's rolle i forhandlingene. Noe av det første vi får høre er at Natalia er sterkt imot at Trotskij skal reise for å undertegne fredsavtalen, ettersom «folket aldri vil tilgi ham». Trotskij sier at han ikke har noe valg, ettersom Sovjetunionen ikke har en hær, og at de ikke kan få dem til å kjempe, siden det er bolsjevikene selv som demoraliserte dem. Han reiser til forhandlingene sammen med Vladimir Skalon (som blir introdusert som en monarkistisk general). Skalon skylder på Trotskij og bolsjevikene for å være årsaken til nederlaget i krigen, ved at de har gjort hæren til en «sauflokk». Trotskij minner ham på at han anerkjente det sovjetiske styret, men Skalon svarer at det er hans lojalitet overfor «Russlands vilje» som gjør at han ikke kjemper mot bolsjevikene. Under forhandlingene prøver Trotskij å kjøpe mer tid ved å forsinke prosessen, mens han planlegger å spre revolusjonen til Tyskland. Oppstandene i Tyskland blir imidlertid slått ned, og tyskerne kommer med utvidede krav i fredsforhandlingene med Russland. Dette fører til at Trotskij forlater forhandlingene og svarer «ingen krig, ingen fred», og beordrer alle soldatene bort fra sine posisjoner. Skalon kaller dette for forræderi. Nederlaget fører til at Skalon vurderer å skyte Trotskij, men ender opp med å ta sitt eget liv. Trotskij forteller dette til Jackson, som syns synd på Skalon, ettersom han mener Trotskij løy om å ikke ha ressurser til å kjempe krigen. Jackson mener Trotskij kunne samarbeidet med kosakkene om å bekjempe tyskerne. Trotskij innrømmer dette, men sier at han nektet å gjøre det fordi han ikke kunne bygd en ny verden om den var bygd med «støttene fra den gamle verden».

Et sterkt tema gjennom hele episoden er en påstand fra serieskaperne om at Russland egentlig kunne vunnet over tyskerne i 1. verdenskrig. Trotskij sier selv tidlig i episoden at de ikke hadde muligheten til å fortsette å kjempe, ettersom de selv hadde demoralisert hæren på vei til makten, men senere i en samtale med Jackson sier han at de kunne vunnet dersom han hadde satt til side sine uenigheter med kosakkene. Basert på de historiefaglige framstillingene jeg har studert virker det ikke som om Sovjet-Russland hadde store sjanser til å vinne krigen dersom de hadde valgt å fortsette den. Tucker og Roberts hevder for eksempel at bolsjevikene «ødela» hæren, og at de derfor ikke kunne stå imot tyskerne.⁸³ Tucker og Roberts sier også at noen historikere mener fredsavtalen til- og med reddet det sovjetiske regimet, ettersom en

⁸³ Tucker and Roberts 2005: 225

forlenget tysk offensiv kunne ført til regimets kollaps.⁸⁴ Det er interessant at seriens Trotskij hevder det samme, men senere sier til Jackson at han løy, og at de faktisk kunne vunnet. Edward Acton mener at bevisene for at hæren hadde mistet viljen til å kjempe var «overveldende». Imidlertid legger Acton ikke nødvendigvis stor vekt på at dette var på grunn av bolsjevikene.⁸⁵ Fitzpatrick skriver at det var svært rasjonelt av Lenin å framforhandle en fredsavtale, ettersom tilstanden blant soldatene var svært prekær, og hæren hadde «smeltet vekk» som følge av tyskernes framrykning.⁸⁶ Det er da veldig merkelig at Trotskij innrømmer til «Jackson» senere i samme episode at de kunne vunnet krigen, og mer eller mindre sier imot seg selv (i seriens kontekst). Det er også veldig uklart hva Jackson mener med at Trotskij kunne samarbeidet med kosakkene, ettersom de aldri har blitt nevnt eller vist tidligere i serien, og de blir heller aldri nevnt igjen.

Det er også merkelig at Natalia sier at folket aldri vil tilgi Trotskij dersom han underskriver fredsavtalen. En av hovedfaktorene bak februarrevolusjonen var nettopp krigen, og misnøyene den hadde brakt med seg.⁸⁷ Under februarrevolusjonen var anti-krig følelsene blant arbeiderne i Petrograd intense, og ved slutten av mars hadde også soldatene ved fronten fått lignende oppfatninger.⁸⁸ Ziemke skriver at rundt 500 000 deltok i en fredelig demonstrasjon mot krigen 1. juli. Arbeiderne og soldatene i Petrograd følte at deres krav ikke ble hørt, og kombinasjonen av matmangel, inflasjon og gjenopptakingen av en aktiv krigføring fikk arbeiderne og soldatene i Petrograd til å organisere en væpnet demonstrasjon i midten av juli. Ziemke hevder at det bolsjevikiske lederskapet, og Trotskij, var med på å holde demonstrasjonen fredelig.⁸⁹ Den økende oppslutningen om bolsjevikene og den vellykkede maktovertakelsen i oktober skyldtes i stor grad at bolsjevikene lovte å ende krigen. Det er dermed merkelig at serien antyder at det var folket som var imot kapitulasjonen, da det

⁸⁴ Tucker and Roberts 2005: 225

⁸⁵ Acton 1995: 178

⁸⁶ Fitzpatrick 2017b: 77

⁸⁷ Kenez 2017: 15-16

⁸⁸ Acton 1995: 156

⁸⁹ Zemkie 2004: 6-7

i virkeligheten var en liten politisk elite i form av den provisoriske regjeringen som var det største hinderet.

Det stemmer at Trotskij prøvde å bruke forhandlingene til å skaffe mer tid, men dette var ikke å skape revolusjonære tilstander i Tyskland. Hovedgrunnen var at bolsjevikene hadde åpnet en dialog med ententemaktene, og Trotskij ønsket å forhandle seg fram til en løsning med Frankrike og Storbritannia. Trotskij fikk også fullmakt fra partiet til å svare «ingen krig, ingen fred» dersom de tyske forhandlerne kom med et ultimatum.⁹⁰ Ifølge Fitzpatrick prøvde bolsjevikene å appellere til de tyske soldatene i arbeiderklassens navn, men dette ser ikke ut til å ha hatt noen innvirkning.⁹¹ I serien kommer tyskerne med de utvidede kravene til fredsavtalen etter de revolusjonære tilstandene i Tyskland har blitt slått ned, men i virkeligheten skjedde dette etter at Trotskij svarte «ingen krig, ingen fred» til tyskernes ultimatum. Kort tid etter begynte tyskerne en ny offensiv, og Trotskij mistet motet, og gikk med på de nye betingelsene. En viktig grunn til at Trotskij til slutt ga etter, var at han ikke ønsket å gå imot Lenin og flertallet i Sentralkomitéen, som ønsket en umiddelbar kapitulasjon.⁹² De største kritikerne av fredsavtalen var andre sosialister, blant annet den tyske kommunisten Rosa Luxemburg. Venstrekomunistene og Det sosialrevolusjonære partiet trakk seg også ut av regjeringen i protest mot freden. Det burde også nevnes at medlemmer av mensjevikpartiet og Det sosialrevolusjonære partiet som var for krigen fikk økt popularitet i sovjetene etter fredsavtalen.⁹³ Jeg vil likevel hevde at dette er et tynt grunnlag for å påstå at folket aldri ville «tilgitt» Trotskij for fredsavtalen. Det er også verdt å nevne at Lenins rolle i arbeidet med fredsavtalen blir nedtonet i serien, ettersom det i virkeligheten var hans (og flertallet av partifellene) ønske om å skrive under på fredsavtalen som overtalte Trotskij til å signere. I serien virker han derimot skuffet over fredsavtalen, og Trotskijs rolle i den.

Mens innholdet i fredsavtalen i Brest-Litovsk blir framstilt på en måte som mer eller mindre samsvarer med virkeligheten, viser serien et ganske feilaktig bilde av situasjonen

⁹⁰ Thatcher 2005: 97

⁹¹ Fitzpatrick 2017b: 77-79

⁹² Thatcher 2005: 98

⁹³ Thatcher 2005: 99

rundt utarbeidingen og signeringen av avtalen. Samtlige karakterer i serien er enige i at det ikke var nødvendig å slutte fred med tyskerne, og at de fortsatt kunne klart å komme ut på den seirende siden, selv om det i virkeligheten så svært mørkt ut for Sovjet-Russland på denne tiden. Det kan argumenteres for at de historiske personene involvert ville hatt sine tvil i etterkant av freden om hvorvidt noe kunne bli gjort annerledes, men det er mindre sannsynlig at samtlige av dem ville vært overbevist om at Sovjet-Russland hadde gode sjanser til å vinne krigen. Noen historikere legger vekt på at bolsjevikene var med på å demoralisere hæren, og det ser ut til å være noe akademisk uenighet rundt hvor stor innvirkning dette hadde, men serien legger lite vekt på de andre faktorene som førte til at Russland/Sovjet-Russland trakk seg ut av krigen. Man skulle tro at noen av bolsjevikene som framstilles i serien ville sagt noe om disse andre faktorene, men samtlige av dem er umiddelbart enige om at de selv var årsaken til nederlaget.

Selv om framstillingen serieskaperne har valgt ikke nødvendigvis støttes av de historiske faktaene, samsvarer det i stor grad med minnepolitikken som er fremmet av det russiske regimet. I en tale til overhuset i den russiske nasjonalforsamlingen i 2012 sa Putin blant annet at det var bolsjevikene, og spesielt den politiske eliten i partiet, som forrådet Russlands nasjonale interesser, og lot tyskerne vinne 1. verdenskrig, selv om Tyskland var beseiret.⁹⁴ Det virker som om serien mer eller mindre prøver å fremme nettopp dette synet. Serien viser oss at det bolsjevikiske lederskapet, og spesielt Trotskij, førte til at Sovjet-Russland ikke lenger kunne kjempe. Serien antyder at folket fortsatt var villig til å kjempe, men at det var bolsjevikenes agitering som førte til indre splittelse og nedbryting av hæren. Mens det er klart at bolsjevikenes agitering hadde en negativ effekt på soldatenes moral, og spilte en rolle i utfallet av krigen, er det enda klarere at de ikke hadde stort annet valg enn å søke fred med Tyskland. Mye av deres popularitet kom nettopp på grunn av at både tsaren og den provisoriske regjeringen var uvillige til å dra Russland ut av krigen. Dette blir derimot ikke tatt opp i serien, ettersom den virker til å ha et mål om å framstille bolsjevikene som å være eneansvarlig for Russlands nederlag i 1. verdenskrig.

⁹⁴ RT 2012

5.6. Borgerkrigen

Borgerkrigen er et gjennomgående tema i serien, og de scenene som finner sted i denne perioden er ofte om bord et tog som er under Trotskij's kommando. Dette er en treffende framstilling av Trotskij, ettersom han ifølge Thatcher tilbrakte mesteparten av borgerkrigen om bord et spesielt tog, bemannet av en svært dedikert besetning.⁹⁵ Trotskij var også instrumentell i organiseringen av Den røde armé, som folkekommissær for forsvaret, det vil si forsvarsminister.⁹⁶ Trotskij skal ifølge Service ha vært nølende til å lede hæren ettersom han mente det kunne være politisk uklokt å ha en jøde som leder for Den røde armé. Lenin klarte imidlertid å overbevise ham om å ta jobben.⁹⁷ Det stemmer at Trotskij ville rekruttere befal som tidligere hadde tjent tsaren i den russiske hæren da han skulle oppbygge den røde arme. I serien sier Trotskij at de skal utstede ordre om å henrette familien til offiserer som tjente under tsaren dersom det var tegn til svik. Dette stemmer mer eller mindre, ettersom Trotskij sørget for at flere av offiserenes familier ble tatt som gisler for å forhindre dem fra å begå forræderi.⁹⁸ Service skriver også at Trotskij hadde en svært aktiv rolle i borgerkrigen, hvor han krevde regelmessige rapporter, han overså alle frontene fra avstand, og besøkte hver av dem ofte.⁹⁹ Hans aktive rolle kommer godt fram i serien, men det er ikke nødvendigvis lagt vekt på hans organisasjonsevner, og noen av scenene blir veldig misvisende. For eksempel får vi i episode 3 se at Trotskij's tog stopper og er tom for drivstoff, hvor hans menn ender opp med å henrette sivile som prøver å stoppe ham fra å bruke trekorsene fra en kirkegård som brensel. Jeg har ikke klart å finne kilder som tilsier at denne hendelsen fant sted, og muligens er den oppdiktet. Det kan være en måte for serien å henviser til Trotskij's støtte for- og bruk av den røde terroren, både mot militært personell, så vel som sivile. Problemet er imidlertid at dette vises uten noen form for kontekst, og mordene ser ut til å være mer eller mindre vilkårlige. De er heller ikke knyttet opp til Trotskij's ideologi, men er heller vist i sammenheng av hensynsløshet.

⁹⁵ Thatcher 2005: 101

⁹⁶ Ziemke 2004: 35

⁹⁷ Service 2009: 217

⁹⁸ Service 2009: 232

⁹⁹ Service 2009: 231

Trotsky uttalte allerede før revolusjonen at dens suksess ville være avhengig av villighet til å drepe. Thatcher mener at selv om denne terroren ble fordømt av både vestlige demokratier, og andre sosialister, hjalp det med å opprettholde sovjetisk makt. Han understreker også at Trotsky var i stand til å vise nåde, ettersom han oppfordret til at Hvite desertører skulle bli behandlet med forståelse.¹⁰⁰ Denne nyansen blir derimot ikke vist i serien. Han uttaler flere ganger at han er villig til å la mennesker dø for revolusjonen, men de overgrepene vi ser ham og hans soldater begå blir ikke presentert som ideologisk motivert (eller rettferdiggjort).

Serien legger også vekt på at Trotsky utøvde hard disiplin som general, noe som stemmer. I første episode ser vi at han tar i bruk «desimering», hvor hver tiende mann i hæravdelingen skulle henrettes, noe han også gjorde i virkeligheten. Denne formen for avstraffelse var reservert for enheter som nektet å kjempe.¹⁰¹ Som serien også påpeker inkluderte dette til- og med offiserer.¹⁰² I episode 6 skiller Trotsky mellom de som trekker seg tilbake, og de som deserterer, hvor hver femte mann av de som deserterer skal henrettes. Jeg har ikke klart å finne kilder på at han skilte mellom disse i virkeligheten, men jeg antar endringen har blitt gjort for dramatisk effekt.

I episode 6 får vi se Trotsky beordre soldatene sine til å angripe en numerisk større styrke i Kazan. Da soldatene begynner å rømme, rir Trotsky ut på slagmarken og truer med å skyte dem dersom de ikke fortsetter angrepet. Soldatene fortsetter angrepet og de seirer. Dette skjedde aldri i virkeligheten, men jeg vil anta at dette er en sammensveising og av to forskjellige hendelser, som er noe pyntet på. Den ene hendelsen var i Sviyazhk, hvor en del av soldatene hans deserterte. Denne hendelsen omtales blant annet av Service, som beskriver hvordan Trotsky inspiserer soldatene sine med en pistol i hånda, og krevde økt innsats. Dette ble så den røde armés første seier i felttoget. Soldatene i denne hendelsen var ikke i mindretall, men de hadde underlegne artilleri.¹⁰³ Den andre hendelsen er kampen om

¹⁰⁰ Thatcher 2005: 102

¹⁰¹ Thatcher 2005: 102

¹⁰² Service 2009: 233

¹⁰³ Service 2009: 221

Petrograd i 1919, hvor det var Trotskij som inspirerte motangrepet som tvang den Hvite generalen Nikolaj Judenitsj tilbake til Estland. Thatcher skriver at det finnes mye bevis for Trotskijs eget mot, og at det i flere tilfeller var hans dristighet som var avgjørende for utfallet av kampene.¹⁰⁴ Thatcher understreker imidlertid at utfallet av krigen ikke kan sies å være et resultat av Trotskijs innsats alene. Flere historikere har pekt på at seieren i stor grad kom av inkompetanse fra de Hvite, intervensjon fra de Grønne¹⁰⁵ i kritiske øyeblikk, og den geografiske kontrollen de Røde hadde. Med dette sagt mener Thatcher fremdeles at det i samtiden ville vært svært forståelig å hylle Trotskij som en av de Røde heltene av borgerkrigen, ettersom situasjonen var svært vanskelig, og en seier mot de Hvite ikke var gitt.¹⁰⁶

Selv om det kan argumenteres for at det er rett av serien å vise Trotskij som en hard og kald general, er framstillingen i likhet med andre aspekter av serien svært unyansert. Sovjet-Russlands posisjon, i det minste fra bolsjevikenes synspunkt, var svært prekær i 1918. Den røde arme ble proklamert opprettet 23. februar 1918, hvor de fleste offiserene var «gode» bolsjeviker, men uerfarne i militær organisering. Den russiske hæren var mer eller mindre borte, ettersom den hadde opplevd massedesertering på bakgrunn av første verdenskrig, og demobiliseringen som ble fremmet av bolsjevikene.¹⁰⁷ Til tross for Trotskijs innsats slet den røde arme også med et stort antall desertører, og en konstant mangel på våpen og ammunisjon. Han var også under press fra det bolsjevikiske lederskapet om å holde alle soldatene i kamp.¹⁰⁸ Selv om disse faktorene ikke frikjenner Trotskij fra overgrep, maler disse omstendighetene et veldig annet bilde av Trotskij enn det serien gjør. I serien får vi se en mann som er villig til å ofre livene til soldatene sine, og er besatt av mord og henrettelser. Trotskij som en historisk figur er derimot langt mer kompleks, og det kan argumenteres for at

¹⁰⁴ Thatcher 2005: 101

¹⁰⁵ Grupper bestående av bønder som kjempet mot både bolsjevikene og de Hvite, av og til assosiert med det sosialistrevolusjonære partiet

¹⁰⁶ Thatcher 2005: 102

¹⁰⁷ Service 2009: 218

¹⁰⁸ Thatcher 2005: 102

de strenge disiplinære valgene han tok ble gjort for å hindre at staten kollapset. Hvorvidt dette er et edelt mål kan derimot diskuteres.

Som sagt mener jeg også at framstillingen av vold mot sivile blir overdrevet, og at serieskaperne bruker dette for å underbygge ideen om Trotskij som en kald leder. Serien fremstiller Trotskij som om overgrepene han begikk var mer eller mindre vilkårlige, og at han stilte seg likegyldig til nedslaktingen av sivile. I virkeligheten var motivasjonen hans å undertrykke politiske fiender for å sikre revolusjonen, og selv om dette ikke nødvendigvis formilder overgrepene som ble gjort av den røde armé, vil jeg si at det er langt ifra å meie ned sivile som prøver å beskytte en kirkegård. Jeg antar også at mordene finner sted på en ortodoks kirkegård for å symbolisere bolsjevikenes, og kommunismens, motstand mot det tradisjonelle religiøse livet i Russland. Ortodoksien har som tidligere nevnt fått nytt fokus i moderne russiske filmer, og i russisk minnepolitikk. Episoden hvor mordene finner sted er også samme episode hvor vi får se utfallet etter Den blodige søndagen, og det synes som begge hendelsene blir filmet og presentert i samme episode for å skape en parallell mellom hendelsene. Dette kan være for å vise at bolsjevikene var like undertrykkende som tsaren, men jeg mener det også kan argumenteres for at tsardømmet presenteres som «bedre» enn bolsjevikenes styre. Mens bolsjevikenes undertrykkelse virker vilkårlig og unødvendig, blir tsarens undertrykkelse kontekstualisert, og til en viss grad rettfærdiggjort. Stolypin sier han er villig til å drepe for å stabilisere Russland (og bare når det er nødvendig), ettersom revolusjonen vil være mer blodig, noe han (i det minste i serien) får rett i. På samme måte blir heller aldri den hvite terroren nevnt, eller noen av overgrepene som ble gjort fra deres side. Robert Gerwarth skriver for eksempel at det er dokumentert over 1000 pogromer mot jøder i Ukraina mellom 1918 og 1920, hvor de Hvite anklaget dem for å være hemmelige bolsjevikere.¹⁰⁹ Bolsjevikene blir som nevnt tidligere framstilt som maktsyke, inkonsekvente og som årsaken til at Russland tapte 1. verdenskrig. Ved å sammenligne Trotskijs nedslakting av sivile med det ene overgrepet fra tsaren som presenteres (Den blodige søndagen), vil det være mulig å sitte igjen med en tanke om at tsaren kanskje hadde sine feiltrinn, men at bolsjevikene til syvende og sist var verre. Blodig søndag blir i det minste kontekstualisert i serien, men konteksten som blir gitt for overgrepet fra bolsjevikenes side får det til å virke

¹⁰⁹ Gerwarth 2017: 147

mer eller mindre vilkårlig. Shlapentokh har som sagt tidligere påpekt at moderne russiske filmer ofte viser sovjetperioden som et samfunn med tankeløs brutalitet, noe som «Trotsky» også gjør i dette tilfellet.

Serien viser at Trotskij belønnet soldatene sine, noe han også gjorde i virkeligheten, dog dette også blir noe misvisende presentert i serien. I virkeligheten var det et spesielt lager om bord Trotskij's tog som ble brukt til å gi diverse gjenstander til soldater som hadde gjort enestående bragder i strid.¹¹⁰ Serien fremstiller det derimot som om at gjenstandene er i Trotskij's personlige besittelse, og at han gir dem ut for å manipulere styrkene til å kjempe hardere. I sammenheng med det å belønne styrkenes innsats, var han også sterkt imot ideen om automatisk forfremmelse i hæren, og ønsket heller å forfremme de som viste talent eller potensial, som for ham gjerne kunne inkludere arbeidere og bønder.¹¹¹

Jeg tror det er viktig å understreke at ingen av disse valgene som har blitt gjort i TV-serien i forhold til framstillingen av borgerkrigen nødvendigvis er «feil» i seg selv. Problemet kommer når vi skal overføre dette i en større kontekst, og analysere det narrative om Trotskij og revolusjonen som serien til sammen presenterer for seerne. Putin og hans regime har nok ikke noe problem med soldater og offiserer som har gjort brutale handlinger for å sikre stabilitet og seier for Russland. Dette er klart en framstilling av Trotskij serien kunne kommet med, og ville kanskje til og med vært mer treffende enn den versjonen serien presenterer. Det er derimot ikke i regimets interesse å framstille Trotskij som en mann med gode kvaliteter. Regimet har ingen interesse av å framstille bolsjevikene som verken «gode» eller «gråe» individer, men heller «onde», og dette mener jeg serien oppnår. Man kunne valgt å framstille Trotskij som en svært kompleks person, med både gode og dårlige egenskaper. I stedet har serieskaperne endret på historiske fakta slik at Trotskij blir en mindre kompleks person. Det er i denne sammenheng viktig å tenke over at den framstillingen serieskaperne har valgt i større grad sammenfaller med regimets negative syn på revolusjon, enn hva en mer nyansert framstilling ville gjort.

¹¹⁰ Thatcher 2005: 101

¹¹¹ Service 2009: 232

5.7. Rettssaken mot Alexey Sjtsjastnyj- og Kronstadt-opprøret

I episode 7 finner Trotskij ut at Lenin og Stalin vurderer å erstatte ham med Sjtsjastnyj. Sjtsjastnyj har ansvaret for flåten som er stasjonert i Kronstadt, og Trotskij reiser dit for å treffe ham. Trotskij gir ordre om at Sjtsjastnyj skal ødelegge flåten slik at den ikke faller i hendene på tyskerne, men Sjtsjastnyj nekter, ettersom han nettopp har risikert livet for å redde den. Trotskij innkaller Sjtsjastnyj og sier at han skal bli belønnet for å ha reddet flåten. Da Sjtsjastnyj ankommer Moskva blir han imidlertid arrestert. Deler av sentralkomiteen blir først rasende for at Trotskij har gjort dette, ettersom det har skapt problemer med matrosene i Kronstadt. Trotskij bruker imidlertid dette som argument for å gjeninnføre dødsstraffen, ettersom de har et lignende problem med Romanov-familien; så lenge de lever er de noe som kan samle fiendene deres. Med Lenin og Stalins støtte klarer Trotskij å overtale sentralkomiteen om å gjeninnføre dødsstraffen. Serien antyder dermed at Trotskij ikke bare er årsaken til at Romanov-familien ble henrettet, men at han fikk dem drept i et forsøk på å fjerne en politisk rival. Trotskij setter så i gang en rettsak som på mange måter minner om Stalins moskvaprosesser på 30-tallet. Sjtsjastnyj blir anklaget av Trotskij for å ha forsøkt å velte bolsjevikenes styre, og presser Raskhilnikov (Reissners ektemann) til å vitne falskt. Raskhilnikov vitnesbyrd er fullt av hull, og virker ikke til å være overbevisende for dommerne. Trotskij bryter imidlertid inn mens dommerne diskuterer hvilken dom de skal gi, og Trotskij truer dem (implisitt) på livet dersom de ikke finner Sjtsjastnyj skyldig, og gir ham dødsstraffen. Sjtsjastnyj møter dommen rolig og uten frykt. I respons til henrettelsen gjør matrosene i Kronstadt opprør, og Trotskij manipulerer generalen Tukhatsjevskij til å slå ned opprøret.

Hvorvidt Sjtsjastnyjs henrettelse påvirket matrosene i Kronstadt er vanskelig å si, men det er svært misvisende å framstille det som om at det var hans død som utløste Kronstadt-opprøret. I virkeligheten hadde bolsjevikene slitt med flere streiker, protester og demonstrasjoner i slutten av 1920, blant annet på bakgrunn av en svært dårlig innhøsting. Kronstadt-opprøret var klimakset av denne uroen. Det var heller ikke eksklusivt matroser som sluttet seg til opprøret i Kronstadt slik det framstilles i serien, men også arbeidere. De krevde politisk frihet for alle sosialistiske partier, frie valg for sovjetene, og avskaffelsen av rekvirering av korn i

bytte for fri handel.¹¹² De sentrale kravene til Kronstadt-opprørerne kommer fram i serien, men de er også presentert på en misvisende måte. Matrosene i serien krever at «kommunistene» som utnytter befolkningen skal gå av, og at makten skal gis tilbake til folket. Problemet med dette er at Kronstadt-matrosene i hovedsak var sosialister, og som sagt bare krevde frihet for andre sosialistiske partier.

Det virker for meg som at å ikke framstille opprørerne i Kronstadt som sosialister har blitt gjort med vilje, for å gi en helt annen kontekst for Kronstadt-opprøret. Dersom matrosene ikke var sosialister, men heller patrioter som ville forsvare landet mot kommunistene, vil de i dag kunne forstås som helter som ga livet sitt i et forsøk på å forhindre kommunismen fra å «ramme» Russland. Hvis serien derimot hadde framstilt dem som sosialister, slik de var i virkeligheten, ville det være vanskeligere for et publikum å få en entydig oppfatning av sosialisme. Dersom det finnes «gode» sosialister, og «onde» sosialister, vil det være enklere for seerne å få et godt inntrykk av visse sosialistiske skikkelser, eller ulike former for sosialisme, noe det russiske regimet har lite interesse av.

Ifølge serien er det Trotskij som er hoveddrivkraften bak gjeninnføringen av dødsstraffen, og det er ifølge serien på grunn av dette at også Romanov-familien blir henrettet. Det er flere problemer med denne framstillingen, ettersom både Sjtsjastnyj¹¹³ og Romanov-familien blir henrettet før dødsstraffen blir gjeninnført.¹¹⁴ Trotskij får også mer eller mindre alene skylden for at dødsstraffen kommer tilbake, noe som i stor grad nedtoner Lenins rolle. Lenin hadde forsvart dødsstraffen før og etter 1917, og hevdet til og med at enhver revolusjonær regjering ikke kunne unngå å bruke dødsstraffen som et verktøy. Han understreket imidlertid at det var viktig at dødsstraffen ble brukt av arbeiderklassen mot overklassen.

Dødsstraffen ble avskaffet av den provisoriske regjeringen i saker som omhandlet sivile. Under oktoberrevolusjonen ble dødsstraffen også formelt avskaffet i militære sammenhenger, ettersom de sosialistrevolusjonære krevde det (som på denne tiden

¹¹² Acton 1995: 193

¹¹³ Van Den Berg 1983: 155

¹¹⁴ Massie 1995: 15-16

samarbeidet med bolsjevikene). I februar 1918 oppfordret Lenin blant annet til å skyte fiendtlige agenter, kontrarevolusjonære og tyske spioner, men dødsstraffen ble ikke offisielt innført før i september 1918. Sjtsjastnyj ble henrettet i Juli 1918, altså før dødsstraffen ble gjeninnført. Han ble dømt til døden av en sovjetisk domstol, på bakgrunn av at det sovjetiske justisdepartementet 3 dager tidligere hadde erklært at de ikke var bundet av noen restriksjoner i deres kamp mot kontrarevolusjonære eller sabotører.¹¹⁵ Det var heller ikke slik at Trotskij overtalte partiet til å gjeninnføre dødsstraffen slik at han kunne få Sjtsjastnyj drept. Han argumenterte heller ikke for dødsstraffen for å kvitte seg med Romanov-familien. Romanov-familien ble også henrettet i juli 1918, og ifølge Robert Massie var det på bakgrunn av ordre fra Lenin og Sverdlov. De skal ha autorisert Ural Sovjetet til å bestemme når, hvor og hvordan henrettelsene skulle finne sted, selv om regimet offisielt hevdet at Ural Sovjetet tok avgjørelsen selvstendig. Trotskij hadde derimot ikke vært med på beslutningen, og ble først informert etter å ha returnert fra fronten. Han støttet imidlertid beslutningen.¹¹⁶

Det er interessant at serieskaperne har tatt med rettsaken mot Sjtsjastnyj. En av årsakene til dette kan være at serien på forskjellige punkter, eksplisitt og implisitt, henter til at revolusjonen ikke nødvendigvis ville blitt annerledes dersom Trotskij var leder av Sovjetunionen istedenfor Stalin (dette er ikke nødvendigvis feil, men jeg vil påpeke at de tar et standpunkt i forhold til en omdiskutert debatt). Det er for eksempel mange likhetstrekk mellom Trotskijs rettsak mot Sjtsjastnyj og Stalins moskvaprosesser på 30-tallet. Serieskaperne gir også Trotskij skylden for henrettelsen av Romanov-familien som et resultat av hans politiske spill. Det er merkelig at serien på flere områder gir Trotskij skylden for hva som presenteres som overgrep og feiltrinn, som egentlig andre personer innenfor partiet var ansvarlig for. For eksempel var Lenin antakeligvis en av hovedpersonene bak henrettelsene av Romanov-familien, og tok beslutningen da Trotskij ikke engang var tilstede. Som nevnt i begynnelsen av oppgaven min er det mange russere som har et positivt syn på Lenin, men Russland har også i moderne tid hatt monarkistiske strømninger, og det kan kanskje derfor være lite gunstig for serieskaperne å skylde henrettelsene direkte på Lenin. Selv om Lenin på

¹¹⁵ Van Den Berg 1983: 155

¹¹⁶ Massie 1995: 15-16

mange måter blir presentert som en skurk i serien, kan det virke som at serieskaperne ikke nødvendigvis vil male et for kritisk bilde av ham.

Det virker for meg som at serieskaperne, i det minste i denne sammenhengen, gjerne vil bruke Trotskij som en slags legemliggjørelse av kommunisme. Hva jeg mener med dette er ved å gjøre Trotskij til den mest iherdige kommunisten i serien, og den som snakker ivrigst om en samfunnsomveltning, kan de vise problemene med slike tanker gjennom én person. Ved å tilegne ham skylden for noen av de mest kontroversielle hendelsene i borgerkrigen, som blant annet fredsavtalen med Tyskland etter 1. verdenskrig, og henrettelsen av Romanov-familien, kan de vise hvordan revolusjonær iherdighet kan føre til tragedier, ikke bare for en selv, men for samfunnet som helhet.

5.8. Familie og kjærlighet

Serien bruker ikke mye tid til Trotskijs familieliv, men det de viser prøver å gi seerne en entydig oppfatning. I første episode ser vi at Trotskij forlater sin kone, Alexandra, og sine to barn i Russland. Han lover at de skal gjenforenes, men dette skjer aldri, ettersom Trotskij gifter seg med Natalia mens han lever i eksil. Episode 5, som hovedsakelig omhandler oktoberrevolusjonen, tar også for seg Trotskijs forhold til barna sine, og spesielt døtrene. Sønnene ser vi generelt lite av gjennom hele serien, men i løpet av episode 5 lover Trotskij flere ganger å tilbringe tid med barna sine. Først lover han å ta dem med på en kjøretur etter å ha holdt en tale, men ender opp med å dra i et møte i stedet. Da de er på vei til hvor han skal tale (alene) blir de seksuelt trakassert av noen matroser. Etter talen forlater Trotskij bygger før dem, for å dra i møte med Lenin. Bygget tar fyr, og de to blir nesten trampet i hjel. Etter maktovertakelsen kommer to av barna hans for å informere at en av sønnene hans er alvorlig syk, og han lover å bli med hjem for å besøke ham. På tur ut møter han Lenin, og han ber en sjåfør ta med seg barna hans hjem, og han lover dem på nytt at han straks kommer. Etter samtalen med Lenin drar derimot ikke Trotskij hjem, men han ender opp med å tale for en folkemengde angående revolusjonens suksess. Da Trotskij kommer hjem 10 timer senere er sønnen hans blitt friskere, og familien hans mer eller mindre ignorerer ham. Da han prøver å gå inn i rommet hvor hele familien ligger, reiser en av sønnene hans seg opp og lukker døren rett foran ham.

Trotsky blir altså framstilt som om han er lite opptatt av barna sine, at de tok avstand fra ham, og at han ikke viste hensyn til dem. Noe av dette stemmer, men er som meget annet, svært unyansert. Trotskij's forhold til familien var komplisert, ettersom mye av tiden hans gikk til politisk aktivisme. Som serien viser, forlot Trotsky Alexandra og hans to døtre i 1902. Trotsky og Alexandra var begge revolusjonære, og Trotsky bestemte seg for å reise for å slå seg sammen med det russiske sosial-demokratiske arbeiderpartiet. Service skriver at Trotsky senere i livet skrev at Alexandra stilte seg helhjertet bak beslutningen, men mener man må være kritisk til denne påstanden. Imidlertid skriver også Service at dette var helt konsekvent med hva de revolusjonære mente man skulle gjøre, ettersom ens plikt til barn og ekteskap var underordnet hva den politiske samvittigheten tilsa.¹¹⁷ Livet i eksil gjorde det vanskelig for Trotsky å holde kontakt med døtrene, men de fikk tilbake kontakten da Trotsky kom tilbake til Russland i 1917. Trotsky fikk mer tid med familien sin etter revolusjonen. Selv om døtrene hans bodde med hans ekskone Alexandra, kom de på besøk når han dro hjem for lunsj. De trivdes sammen, og ser ut til å ha hatt et godt forhold, selv om de hadde vokst opp uten ham.¹¹⁸ Familien skal sjelden ha hatt uenigheter, og barna hans var mer eller mindre alltid enig i hans politiske meninger. Hans døtre Zina og Nina var ivrige tilhengere av venstre opposisjonen, og deres far var også deres politiske helt. Trotsky skal også ha bygget aktivt opp under til deres militante politiske holdninger.¹¹⁹ Det er også interessant å nevne at Natalia mente at Zina var mer glad i sin far enn hun noen gang var i sine ektefeller.¹²⁰

Det blir imidlertid klart at serien prøver å framstille Trotsky som en lite hengiven far, og at hans barn, og spesielt døtre, tok avstand fra ham. Dette er som en del andre framstillinger, ikke nødvendigvis en feil representasjon, men svært unyansert. Ved å vise at Zina og Nina blir seksuelt trakassert av menn som Trotsky mer eller mindre har organisert, og at de nesten blir trampet i hjel etter han har talt (uten at han får det med seg), prøver serien å framstille det som om Trotsky setter sine barns helse i fare gjennom sin egen egoistiske maktsøken. Samtidig kommer han ikke hjem for å besøke sønnen sin da han er alvorlig syk.

¹¹⁷ Service 2009: 66-67

¹¹⁸ Service 2009: 194

¹¹⁹ Service 2009: 345

¹²⁰ Service 2009: 346

Noe jeg også synes er interessant i forhold til hans syke sønn, er at serien ikke prøver å understreke hvor viktig maktovertakelsen er. Serieskaperne kunne gjort dette øyeblikket til et valg Trotskij måtte ta mellom sin egen familie, og sin politiske ambisjon, men det virker mer som om de antyder at han enten glemte det av, eller at han prioriterte å holde en tale foran å besøke sønnen.

Serien framstiller også Trotskij som en kvinnebedårer, noe som har en viss grad av sannhet i seg. Mange oppfattet Trotskij som kjekk og karismatisk, og ryktene florerte i Moskva om hans kvinneaffærer, blant annet med Clare Sheridan og Larisa Reissner. Serien er mer eller mindre sannferdig i henhold til at Reissner blir med Trotskij for å publisere propaganda for å øke moralen blant soldatene i den røde arme. Det stemmer også at hun var gift med Raskolnikov, som var en av Trotskij's støttespillere. Det er derimot mer spekulativt hvorvidt de to hadde en affære. Reissner skal imidlertid ha innledet flere affærer med andre menn. Hun brukte til og med en av sine elskere, Karl Radek, for å ta kontakt med Trotskij; med et forslag om at de skulle lage et barn sammen. Trotskij skal ha sagt nei til tilbudet, både gjennom Radek, og til henne personlig.¹²¹ Serien viser også Trotskij's affære med Frida Kahlo, og de to skal ha hatt en kort affære i virkeligheten ifølge Service og Patenaude.¹²²

Hvor mange affærer Trotskij har hatt er ikke nødvendigvis interessant, men heller hvorfor og hvordan serien velger å framstille dem. I serien er Diego Rivera (Kahlos ektefelle) klar over affæren, og han og Trotskij argumenterer ovenfor Jacson at monogame forhold er et borgerlig konsept, og at man derfor som revolusjonær ikke kan svike noen ved å være utro. Samtidig er Trotskij sjalu ovenfor Natalia, og får en av sine kamerater drept bare fordi han hadde mistanke om at det kunne ha skjedd. Samtidig blir han framstilt som svært hensynsløs i sitt forhold med Reissner, ettersom Raskolnikov er en lojal støttespiller til Trotskij, men blir møtt av Trotskij og hans halvnakne kone etter å ha seiret over fienden i borgerkrigen. På denne måten maler serien ikke bare et bilde av Trotskij som en kommunist uten tradisjonelle moraler, men også som en mann som er ukonsekvent i de moralene han forfekter. Ved å vise at Trotskij både er hensynsløs i forhold til sine landsmenn, sine venner, sin kone, og til og

¹²¹ Service 2009: 342

¹²² Service 2009: 448; Patenaude 2009: 64-66

med sine barn, vil det være vanskelig å føle sympati ovenfor ham, og i forlengelse; revolusjonen, og hans politiske mål.

6 Avslutning

6.1. Revolusjonen

Shlapentokh har skrevet om hvordan filmene i Russland ofte presenterer de som deltok i revolusjonen som utelukkende opptatt av egen vinning, og hvordan revolusjonen bare resulterte i brutalitet og despotisme (se kapitel 2.2). Dette er en framstilling som helt klart gjør seg gjeldene i «Trotsky». «Trotsky» presenterer de revolusjonære bolsjevikene som egoistiske, blodtørstige og hensynsløse. Dette gjelder spesielt for Trotskij selv, men også for andre sentrale karakterer i partiet, som Lenin og Stalin. Vi får se at Trotskij flere ganger sier at han er villig til å ofre så mange som nødvendig for å nå sitt mål. I retorikken hans snakker han om revolusjonære ideer, men det blir klart at det virkelige målet Trotskij har er å sikre seg så mye makt som mulig. Da han fryktet at Sjtsjastnyj kunne ta plassen hans i partiet, satt han i gang en prosess for å få ham henrettet, som også direkte førte til henrettelsen av Romanov-familien. Han dreper og manipulerer sine egne soldater for å få dem til å kjempe, han slakter sivile for å sikre brensel til toget sitt, og han beordrer Nikolai Markin, en mann som har vært en lojal venn, inn i et selvmordsangrep fordi Trotskij mistenkte ham for å ha ligget med Natalia. Mens Trotskij definitivt beordret henrettelser av sine egne menn i virkeligheten, blir dette på ingen måte kontekstualisert godt nok. Serien prøver ikke å vise at den røde armé var i en prekær posisjon da Trotskij tok over, men legger heller vekten på de mest brutale metodene han brukte for å gjenopprette disiplin. De sivile ofrene i episode 3 kan ses på som et symbol for den røde terroren, men serien tar ikke for seg hvorfor denne terroren ble gjennomført, og nevner heller ikke de overgrepene som ble gjort fra de kontrarevolusjonære sin side. Ofrene blir heller ikke knyttet til politiske rettferdiggjørelser, men blir heller presentert som hensynsløs brutalitet.

Fitzpatrick og Nielsen (se kapitel 2.1) har gjennom sin forskning på revolusjonsjubileet identifisert at Putin og hans regime er sterkt kritisk til revolusjon og massebevegelser. Som sagt nevner for eksempel Fitzpatrick at en offisiell støtte til revolusjonsjubileet ville kunne gi legitimitet til revolusjon eller sosiale og politiske omveltninger. En offisiell fordømmelse av Den russiske revolusjon ville ifølge både Fitzpatrick og Nielsen føre til negative responser fra deler av offentligheten. Det er derfor

interessant at et gjennomgående tema i serien er nettopp å svekke revolusjonens legitimitet. Som jeg har diskutert tidligere i oppgaven finnes det forskjellige syn på hvorvidt bolsjevikenes maktovertakelse var legitim, men i serien mener selv Lenin at det var et «statskupp». Samtidig mener jeg at selve framstillingen av de revolusjonære som egoistiske, maktsyke og dobbeltmoraliske er med på å undergrave revolusjonens legitimitet. Det er vanskelig å sympatisere med de revolusjonære, dersom ingen av dem faktisk var opptatte av de verdiene de forfektet.

Det er også påfallende at Narysjkin ifølge Fitzpatrick (se kapittel 2.1) hadde en plan om å bruke revolusjonsjubileet som en form for moralsk-opplæring, hvor fokuset skulle ligge på viktigheten av sosialt samhold, sivil lydighet og kompromiss; for å opprettholde stabiliteten i samfunnet, og unngå borgerkrig. I serien nekter Trotskij å samarbeide med Kerenskij, som fører til selve revolusjonen, og Jackson påpeker (og Trotskij innrømmer) at bolsjevikerne kunne samarbeidet med kosakkene for å stå mot tyskerne. Serien viser altså at revolusjonen ikke bare fører til en blodig borgerkrig, men også at det er bolsjevikenes avsky for å samarbeide med andre (og hverandre) som blant annet fører til nederlaget i 1. verdenskrig. «Trotsky» oppnår med andre ord nettopp det målet Narysjkin hadde, den viser viktigheten av samhold og kompromiss, og ble også vist i sammenheng med revolusjonsjubileet.

6.2. Ytre og indre fiender

Serien antyder at bolsjevikerne og utenlandske agenter (hovedsakelig representert av Parvus og hans kontakter) er hovedårsakene til revolusjonen, som igjen er med på å føre til Russlands nederlag i 1. verdenskrig. Parvus blir som sagt presentert som en forræder som selger Russland til fienden (Tyskland). I serien har tyskerne en plan om å bruke de revolusjonære til å destabilisere Russland allerede i 1902, og bruker Parvus som et mellomledd for å utføre planen. Dette har som sagt lite historisk autentisitet ved seg, men er med på å underbygge det russiske regimets framstilling av ytre fiender som ønsker å opprette et eksternt styre i Russland. (se kapittel 1.2) Samtidig er dette også med på å svekke revolusjonens legitimitet, ettersom dette vil si at revolusjonen ikke er et resultat av en folkelig bevegelse mot vanstyret fra statsmakten, men heller som et resultat av utenlandske krefter. Samtidig blir også bolsjevikerne på mange måter framstilt som indre fiender til Russlands stabilitet. Flere karakterer i serien, inkludert Trotskij, mener Russland kunne vunnet krigen dersom det ikke

var for bolsjevikene. Den ignorerer i stor grad de sosiale og økonomiske forholdene som gjorde det mulig for bolsjevikene å ta makten, og problemene som allerede eksisterte innenfor hæren.

6.3. Gode mennesker i et dårlig samfunn

Mens mer eller mindre alle lederne i bolsjevikpartiet blir framstilt i et negativt lys, er det flere som jobber med dem som blir framstilt i et mer positivt lys. Den monarkistiske generalen Skalon blir for eksempel presentert som en mann som støtter bolsjevikene fordi han vil gjøre sin plikt for Russland, men ender opp med å skyte seg selv fordi han ikke kan leve med skammen om å ha deltatt i fredsavtalen ved Brest-Litovsk (og i forlengelse det ydmykende nederlaget mot Tyskland). Sjtsjastnyj stiller seg mot Trotskij, fordi han heller vil kjempe til siste slutt for (Sovjet)Russland, enn å ødelegge flåten. Dette fører til at han blir henrettet, men han møter døden uten frykt. Mange av de som utfører Trotskijs ordre er også først nølende, før de enten blir presset eller manipulert til å utføre umoralske handlinger. Raskolnikov blir for eksempel presset til å vitne falskt i rettsaken mot Sjtsjastnyj, og general Tukhtasjevskij blir manipulert til å slå ned Kronstadt opprøret. Skalon, Sjtsjastnyj, Raskolnikov og Tukhtasjevskij er alle eksempler på den formen for patriotisme som ifølge Wijermars (se kapittel 2.2) blir fremmet i Russland; altså patriotisme overfor statsmakten, som strekker seg forbi ideologiske uenigheter.

Samtidig er det viktig å understreke at dette også sammenfaller med Shlapentokhs tidligere funn (se kapittel 2.2); altså at det sovjetiske samfunnet ofte blir framstilt som umoralsk, men at det fortsatt finnes gode mennesker i det, og at de begår dårlige handlinger på grunn av at samfunnet presser dem til det.

6.4. Trotskij som syndebukk

I TV-serien får Trotskij ofte æren, eller, riktignere sagt, skylden for mange av de handlingene og historiske prosessene som tok sted i Russland rundt revolusjonsårene. Dette mener jeg henger sterkt sammen med bildet av Trotskij som en slags «legemliggjørelse» av kommunismen, og han representerer på denne måten mer eller mindre alle problemene med kommunisme. Det er Trotskij som, mer eller mindre, på egenhånd utfører revolusjonen, men som velger av pragmatiske grunner å overføre makten til Lenin. Etter revolusjonen blir Trotskij framstilt som ansvarlig for gjeninnføringen av dødsstraffen, henrettelsen av

Romanov-familien, og opprøret ved Kronstadt. Alle disse hendelsene har forskjellige og komplekse historiske kontekster, men blir redusert til én manns søken etter makt. Den folkelige støtten bolsjevikene hadde, både i forskjellige deler av befolkningen, samt petrogradsovjetet, og disse gruppenes medvirkning i maktovertakelsen, blir nedtonet.

Samtidig blir også andre historiske personers innvirkning på hendelsene nedtonet, spesielt Lenin. Jeg tror imidlertid dette ikke har noe med å hvitvaske ham på noen måte, ettersom han også blir framstilt som en skurk. Som jeg nevnte i innledningen har mange russere et positivt syn på Lenin, og det kunne derfor være vanskelig å markedsføre en serie som er kritisk av revolusjonen, hvor Lenin er hovedfokuset. Ved å bruke Trotskij som en slags stedfortreder for de hendelsene også Lenin var ansvarlig for, blant annet revolusjonen, freden i Brest-Litovsk, henrettelsen av tsaren etc., blir resultatet tofoldig. For det første flyttes skylden for disse handlingene over på Trotskij, som russere ikke har et like positivt forhold til. Det andre serieskaperne oppnår er å gi et bilde av at Lenin ikke var like instrumentell i de prestasjonene han er kjent for, som kan være med på å rive ned det positive bildet russerne har av ham. Det blir lettere å gi de som har et positivt bilde av Lenin en negativ forståelse av revolusjonen, dersom Lenin ikke er knyttet til den.

Det er også viktig i denne sammenhengen å påpeke Laruelles funn (se kapittel 2.1) angående det russiske regimets syn på revolusjonen. Ifølge Laruelle vil ikke regimet legitimere revolusjonen, men de vil heller ikke fjerne legitimitet fra seieren over Tyskland i 2. verdenskrig. Det kan argumenteres for at ved å fokusere på Trotskij, som ikke var en del av Sovjetunionen etter sitt eksil i 1929, kan revolusjonen og seieren over Nazi-Tyskland separeres. I serien er mer eller mindre hele revolusjonsforløpet et resultat av Trotskij, men serien stopper mer eller mindre etter Lenins død i 1924. Dermed får Trotskij ansvaret for alt som gikk galt med Russland mellom 1917-1924, men han blir ikke tilknyttet de økonomiske og industrielle framgangene i løpet av 20- og 30-tallet.

6.5. Mangel på historisk autentisitet

«Trotsky» er en serie som er preget av mangel på historisk autentisitet. Mange av framstillingene er bygget på historiske fakta, men de blir ofte så overdrevet eller forvrengt at den ikke klarer å overreke noe form for faktisk historie. For eksempel insisterer serien på at Russland kunne vunnet 1. verdenskrig, men at det var bolsjevikene som ødela sjansene de

hadde til og vinne. Dette ignorerer den store motstanden mot krigen som var utbredt i befolkningen, og problemene som eksisterte innenfor hæren. Uenighetene mellom Lenin og Trotskij er også blåst opp, og omhandler noe helt annet enn hva det gjorde i virkeligheten. Trotskij får også skylden for handlinger andre utførte, som blant annet beslutningen om å henrette tsaren. Det er også mange helt fabrikkerte framstillinger, som blant annet Trotskijs forhold med Markin, og den vilkårlige nedslaktningen av sivile.

Selv om dette kan antyde at seriens intensjon ikke er å være historisk nøyaktig, kan det være vanskelig å konkludere med om dette betyr at serieskaperne har ofret historisk nøyaktighet på grunn av politiske grunner, eller om det ligger kunstneriske eller andre faktorer til grunn. Samtidig har blant andre Wijermars vist hvordan bruken av minnepolitikken i Russland har blitt intensivert de siste årene, og hvordan dette har påvirket filmatiske framstillinger (se kapitel 1.2 og 2.2). Serien ble også produsert i samarbeid med, og først vist på, en statlig TV-kanal. Miller påpeker også hvordan minnepolitikken i Russland er preget av det han kaller «historisk politikk» (se kapitel 1.3), hvor historisk fakta er underordnet politiske mål. Det er da påfallende at mangelen på historisk autentisitet i serien i mange tilfeller sammenfaller med det russiske regimets bruk av minnepolitikk.

6.6. Konklusjon

Jeg vil konkludere med at funnene i oppgaven peker i retning av at det russiske regimet har hatt en betydelig påvirkning på serien. Det er påfallende at de fleste endringene og forvrengningene av historisk fakta i seriens framstilling sammenfaller i stor grad med Putin-regimets minnepolitikk og syn på revolusjonen. Dette inkluderer blant annet vektleggingen av bolsjevikenes skyld for nederlaget i 1. verdenskrig, framstillingen av utenlandske agenter som ansvarlig for revolusjon, og fokuset på manglende moral hos de revolusjonære. Serien ble som nevnt produsert av Konstantin Ernst, en nær støttespiller til Putin, og administrerende direktør for den statlige TV-kanalen; Kanal-1, hvor serien først ble vist.

Gjennom tidligere forskning, fra blant andre Wijermars, Laruelle, Nielsen og Fitzpatrick, har det blitt påvist at Putin og hans regime ikke ønsker å legitimere revolusjonen, noe «Trotsky» på ingen måte gjør. Jeg mener at min analyse er med på å uTVide forståelsen av regimets syn på, og minnepolitikk knyttet til revolusjonen. Etersom serien ble produsert og vist ved bruk av statlige midler, og sammenfaller med mye av regimets minnepolitikk

knyttet til revolusjonsjubileet i 2017, vil jeg argumentere for at det er grunnlag for at serien i stor grad reflekterer det synet regimet har. Regimet har på mange måter vært ambivalent i sitt syn på revolusjonen, men det er klart gjennom tidligere forskning på temaet at de har hatt en form for stille kritikk. Serien kan imidlertid være et tegn på at myndighetene også har tatt aktive steg for å undergrave revolusjonens legitimitet. Gjennom bruken av Trotskij kan de i større grad beholde legitimiteten av seieren i 2. verdenskrig, men fortsatt skape et negativt inntrykk av revolusjon.

Helt til slutt vil jeg understreke at denne oppgaven ikke har hatt som hensikt å hverken kritisere serien for mangel på historisk autentisitet, for å fokusere på noen temaer framfor andre, eller å framstille ulike historiske personer og prosesser i et negativt eller positivt lys. Hvorvidt historiske filmer bør eller ikke bør forholde seg til historiske fakta, eller om de skal ha en moralsk opplæringsfunksjon, er ikke et tema i denne oppgaven. Den relativt lave graden av historisk autentisitet i kombinasjon med at framstillingen sammenfaller med det russiske regimets syn på revolusjonen er imidlertid urovekkende. Som Miller påpeker er det viktig at man i et demokratisk samfunn har tilgang på flere stemmer. Denne serien kan ha en plass i et demokratisk og pluralistisk samfunn, men problemet oppstår dersom staten fortsetter å bruke sine administrative og økonomiske midler for å skape en entydig offentlig framstilling av fortiden.

Referanseliste

Film

«Trotsky». TV. Directed by Aleksandr Kott and Konstantin Statskiy. Produced by Nikolai Bulygin, Konstantin Ernst, Max Polinsky, Invan Samokhvalov and Aleksandr Tsekalo. Original Network: Channel One Russia. Distributor: Eccho Rights, 2017

Litteratur

- Acton, Edward. *Russia : The Tsarist and Soviet Legacy*. The Present and the Past. 2nd ed. London: Longman, 1995.
- Cavendish, Richard. "The Bolshevik-Menshevik Split." *History Today* 53, no. 11 (2003). <https://www.historytoday.com/archive/months-past/bolshevik-menshevik-split>.
- Dobson, Miriam. "When Did the Russian Revolution End?". (2017). Accessed 04.02.2020 <http://www.historymatters.group.shef.ac.uk/russian-revolution-end/>.
- Figes, Orlando. *Revolutionary Russia, 1891-1991 : A Pelican Introduction*. London: Penguin Books, 2014.
- Fitzpatrick, Sheila. "Celebrating (or Not) the Russian Revolution." *Journal of Contemporary History* 52, no. 4 (2017a): 816-31. <https://doi.org/10.1177/0022009417723975>. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0022009417723975>.
- . *The Russian Revolution*. 4th ed. Oxford ; New York: Oxford University Press, 2017b.
- Folkenborg, Håkon Rune. *Én Fortid - Mange Fortellinger : Introduksjon Til Historiebruk*. Oslo: Cappelen Damm akademisk, 2018.
- Gerwarth, Robert. "The Role of Violence in the European Counter-Revolution, 1917-1939." In *Revolutions and Counter-Revolutions: 1917 and Its Aftermath from a Global Perspective*, edited by Stefan Rinke and Michael Wildt, 141-60. Frankfurt: Campus Verlag, 2017.
- Karlsson, Klas-Göran. "Putin's History. Aspects of Russian Historical Culture in the 21st Century." In *In the North, the East and West Meet*, edited by Kari Aga Myklebost and Stian Bones. Stamsund: Orkana Akademisk, 2019.
- Kenez, Peter. *A History of the Soviet Union from the Beginning to Its Legacy*. Third edition. ed. New York: Cambridge University Press, 2017.
- Kjeldstadli, Knut. *Fortida Er Ikke Hva Den En Gang Var : En Innføring I Historiefaget*. 2. utg. ed. Oslo: Universitetsforlaget, 1999.
- Kolstø, Pål. "An Inconvenient Anniversary: How Russia Did (Not) Celebrate the Centenary of the Russian Revolution." In *In the North, the East and West Meet*, edited by Kari Aga Myklebost and Stian Bones. Stamsund: Orkana Akademisk, 2019.
- Laruelle, Marlene. "Commemorating 1917 in Russia: Ambivalent State History Policy and the Church's Conquest of the History Market." *Europe-Asia Studies* 71, no. 2 (2019/02/07 2019): 249-67. <https://doi.org/10.1080/09668136.2018.1552922>. <https://doi.org/10.1080/09668136.2018.1552922>.

- Massie, Robert K. *The Romanovs : The Final Chapter*. 1st ed. New York: Random House, 1995.
- Maza, Cristina. "Russia Vs. Ukraine: More Russians Want the Soviet Union and Communism Back Amid Continued Tensions." (2018). Accessed 21.10.2019. <https://www.newsweek.com/russia-vs-ukraine-soviet-union-communism-1264875>.
- Melve, Leidulf. "Å Arbeide Komparativt." In *Historikerens Arbeidsmåter*, edited by Leidulf Melve og Teemu Ryymin, 70-91. Oslo: Universitetsforlaget, 2018.
- Miller, Alexei. "Russia." *Russian Politics & Law* 48, no. 4 (2010/07/01 2010): 8-34. <https://doi.org/10.2753/RUP1061-1940480401>. <https://doi.org/10.2753/RUP1061-1940480401>.
- . "Russia and Europe in Memory Wars." NUPI, 2020.
- Nielsen, Jens Petter. "Den Russiske Revolusjon Hundre År Etter." *Historisk tidsskrift* 96, no. 4 (2017a): 420-45. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2944-2017-03-03> ER. http://www.idunn.no/ht/2017/04/den_russiske_revolusjon_hundre_aar_etter.
- . "«Å Skape Mening I Konsolideringens Navn»." *Arbeiderhistorie* 21, no. 1 (2017b): 23-41. <https://doi.org/10.18261/issn.2387-5879-2017-01-03> ER. http://www.idunn.no/arbeiderhistorie/2017/01/aa_skape_mening_i_konsolideringens_navn.
- Norris, Stephen M. *Blockbuster History in the New Russia : Movies, Memory, and Patriotism*. Bloomington: Indiana University Press, 2012.
- Patenaude, Bertrand M. *Stalin's Nemesis : The Exile and Murder of Leon Trotsky*. London: Faber and Faber, 2009.
- Petrov, Yu. "The Great Russian Revolution: Problems of Historical Memory." *Herald of the Russian Academy of Sciences* 88, no. 3 (2018): 163-65. <https://doi.org/10.1134/S101933161803005X>.
- President of, Russia. "The Commission to Counteract Attempts to Harm Russia's Interests by Falsifying History." *Russian Politics & Law* 48, no. 4 (07/01/2010): 89-92. <https://doi.org/10.2753/RUP1061-1940480407>. <https://doi.org/10.2753/RUP1061-1940480407>.
- Rosenstone, A. Robert. *History on Film: Film on History*. 3rd ed. New York: Routledge, 2018.
- RT. "Putin Accuses Bolsheviks of Treason." (2012). Accessed 13.03.2020. <https://www.rt.com/russia/putin-accuses-bolsheviks-treason-877/>.
- Service, Robert. *Trotsky : A Biography*. Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press, 2009.
- Shlapentokh, Dmitry. "Russian History and the Ideology of Putin's Regime through the Window of Contemporary Russian Movies." *Russian History* (2009): 278-301. <https://doi.org/https://doi.org/10.1163/187633109X412870>.
- Simkin, John. "Alexander Parvus." (September 1997, updated January 2020). Accessed 22.03.2020. https://spartacus-educational.com/Alexander_Parvus.htm.

- Stugu, Ola Svein. *Historie I Bruk*. Utsyn Og Innsikt. 2. utg. ed. Oslo: Det norske samlaget, 2016.
- Thatcher, Ian D. *Trotsky*. Routledge Ltd, 2005.
- Trotsky, Leon. *My Life : An Attempt at an Autobiography*. My Life. Newburyport: Dover Publications, 2012.
- Tucker, Spencer, and Priscilla Mary Roberts. *World War I : Encyclopedia*. 5 vols. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO, 2005.
- Van den Berg, Ger P. "The Soviet Union and the Death Penalty." *Soviet Studies* 35, no. 2 (1983): 154-74. www.jstor.org/stable/151776.
- Walker, Shaun. "Revolution, What Revolution? Russians Show Little Interest in 1917 Centenary." (2017a). Accessed 21.10.2019. <https://www.theguardian.com/world/2017/nov/06/revolution-what-revolution-russians-show-little-interest-in-1917-centenary>
- . "Russian Revolution's Rock'n'roll Star' Trotsky Gets Centenary Tv Series." (2017b). Accessed 21.10.2019. <https://www.theguardian.com/world/2017/nov/03/russian-revolutions-rocknroll-star-trotsky-gets-centenary-tv-series>.
- White, James D. *Marx and Russia : The Fate of a Doctrine*. London, UNITED KINGDOM: Bloomsbury Publishing Plc, 2018. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/tromsoub-ebooks/detail.action?docID=5452822>.
- Wijermars, Mariëlle. *Memory Politics in Contemporary Russia : Television, Cinema and the State*. First edition. ed. London ;,New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2019.
- Winkler, Martin M. *Gladiator : Film and History*. Malden, MA: Blackwell Pub., 2004.
- Yaffa, Josua. "The Kremlin's Creative Director." (2019). Accessed 10.02.2020. <https://www.newyorker.com/magazine/2019/12/16/the-kremlins-creative-director>.
- Ziemke, Earl Frederick. *The Red Army, 1918-1941 : From Vanguard of World Revolution to Us Ally*. London ;,Portland, Or.: Frank Cass, 2004.

Bilde

Imdb, *Trotsky Poster*. Accessed 30.05.2020: <https://www.imdb.com/title/tt7599132/>

